

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра пасторального богослов'я

Магістерська робота

**КОРУПЦІЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ПОЗИЦІЯ КАТОЛИЦЬКОЇ
ЦЕРКВИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УГКЦ У НАПРЯМКУ ЇЇ ПОДОЛАННЯ**

Студент 6-го курсу: Дмитро Колтонюк

Науковий керівник: о. Михайло Лесів

Доктор східного християнського богослов'я

Рецензент: о. Іван Глова

Докторант пасторального богослов'я

Львів 2021

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СУСПІЛЬНЕ ВЧЕННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЩОДО КОРУПЦІЇ ТА ЇЇ ПРОТИДІЇ.....	8
1.1. Формування вчення Католицької Церкви стосовно явища корупції в період до II Ватиканського Собору.....	8
1.2. Погляд та шляхи вирішення проблеми корупції у Документах Католицької Церкви в період від II Ватиканського Собору до сьогодні.....	19
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ТА ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ЇЇ ПРОЯВІВ У СУЧАСНОСТІ.....	32
2.1. Явище корупції у визначних етапах становлення української державності.....	32
2.2. Становище проблеми корупції у незалежній Україні.....	45
РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ УГКЦ У НАПРЯМКУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ..	55
3.1. Вчення предстоятелів УГКЦ у сфері боротьби з соціальною недугою корупції.....	56
3.2. Діяльність Центру протидії корупції УГКЦ.....	69
ВИСНОВОК	77
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	82
ДОДАТКИ	89

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВАС – Вищий антикорупційний суд;

ЄС – Європейський Союз;

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України;

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції;

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ;

РНК – Рада народних комісарів;

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура;

СРІ – Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index);

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік;

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква;

ЦВК – Центральна виборча комісія.

ВСТУП

Церква Христова є Божим інструментом, перед яким стоїть місія провадити людей не лише задля їхнього земного добробуту та щастя, але й для здобуття ними вічного спасіння. Однак, не зважаючи на те, що Церква не втручається в суто людські інтереси, вона виконує свою місію та використовуючи свій авторитет, вв'язується у ті справи, що стосуються моралі¹.

У суспільному та державному житті, з плином часу виникають все нові виклики та проблеми, для яких Церква, у діалозі з державною владою та суспільством, прагне знайти шляхи вирішення, що ґрунтуються на моральних цінностях та сприяють загальному благові. Одним з таких викликів є проблема корупції, яка протягом віків поширюється та набуває нових форм. Явище корупції є на стільки давнім, що згадується вже у перших книгах Старого Завіту та так закоренилось у людських серцях, що активно проявляється і в сьогоденні. Шкода від цієї проблеми є на стільки згубною, що негативно впливає на різні рівні суспільного життя: економічний, політичний, громадський та духовний. Проте, Церква не стоїть осторонь, а через своє живе та діяльне слово намагається достукатись до усього суспільства, та побороти цю моральну недугу, що поширилась у суспільстві.

Об'єктом дослідження даної роботи є явище корупції та діяльність УГКЦ у сфері боротьби з цією проблемою.

Предметом дослідження є документи Католицької Церкви, що стосуються теми корупції, а також пасторальні методи УГКЦ, які спрямовані на боротьбу з явищем корупції.

Метою цієї магістерської роботи є дослідити діяльність Церкви у сфері подолання корупції в будь-яких її проявах та визначити пасторальні способи, що ефективно сприятимуть вирішенню цієї моральної недуги.

Завданням цієї магістерської роботи є:

¹ Пор. Пій XI. Енцикліка *Quadragesimo anno*. Рим 1931, 41 // irs.ucu.edu.ua (28.04.2020)

1. Розглянути документи Католицької Церкви та на їхній основі розкрити християнське суспільне вчення, що стосується проблеми корупції.
2. Висвітлити історичні аспекти проявів корупції на українських землях та сучасний стан цієї проблеми в незалежній Україні.
3. Дослідити соціальне вчення очільників УГКЦ, які звертали свій погляд на соціальну недугу корупції або соціальні явища, що до неї спонукають.
4. Дослідити діяльність УГКЦ у сфері протидії корупції, зокрема Центру протидії корупції УГКЦ.

При написанні магістерської роботи будуть використані методи: аналізу, задля опрацювання документів Церкви, що стосуються явища корупції; узагальнення інформації про корупцію в історії України та її порівняння з тогочасною ситуацією, в якій знаходиться Україна; синтез всього проаналізованого матеріалу та виокремлення найбільш актуальних методів діяльності УГКЦ у сфері боротьби з корупцією.

Актуальність даної теми полягає в тому, що одним із викликів у сучасному суспільстві, який призводить до негативних наслідків, як для окремих людей, так і для цілих держав, є корупція. Корупційні прояви є присутніми у багатьох країнах світу, зокрема і в Україні це явище набуло вигляду загальної практики, що спотворило соціальні норми поведінки. Оскільки Церква є невід'ємною частиною суспільства, вона також залучена у боротьбу з моральною недугою корупції. Саме тому, дослідити діяльність УГКЦ, що спрямована на подолання корупції, є актуально, адже ця моральна недуга заповонила різні сфери суспільного життя. Також ця проблема є малодосліджена в літературі та вимагає її спеціального вивчення, що сприятиме практичному застосуванню цієї роботи у діяльності, спрямованій на подолання корупції.

Структура магістерської роботи складається із вступу, списку скорочень, трьох розділів, кожен з яких поділяється на два підрозділи, висновку, списку використаної літератури та додатків.

У першому розділі представлено вчення і реакцію Католицької Церкви щодо явища корупції, та інших соціальних викликів, які були дотичні до цієї

проблеми. Документи Католицької Церкви містили у собі науку, яка була пристосованою до тих часових особливостей та викликів, в період яких вона була написана. Дослідження Документів Католицької Церкви розпочинається з енцикліки Папи Лева XIII *Rerum Novarum*, яка стала основою для формування соціального вчення Церкви і завершується навчанням, яке міститься в тих Документах Церкви, що є актуальними в сьогоденні.

У другому розділі є поставлене завдання висвітлити особливості розвитку та проявів явища корупції в основних етапах становлення української держави: від часів Київської Русі до найактуальніших доступних даних про стан корупції в Україні. Важливим є представлення розвитку корупції у періоді, коли Україна перебувала в складі СРСР, оскільки, як показують історичні дані, корупційна ментальність та схеми, які існували в цей час, стали передумовою проявів цього згубного явища у незалежній Україні.

У третьому розділі буде досліджено позицію провідників УГКЦ щодо моральної недуги корупції та їхні настанови задля подолання цієї проблеми. Також у цьому розділі буде описано діяльність УГКЦ, зокрема Центру протидії корупції УГКЦ, та його основні методи, які застосовуються у напрямку боротьби з проблемою корупції.

Основним джерелом дослідження є напрацювання та матеріали, що були видані комісією УГКЦ «Справедливість і мир», а саме структурою, що є частиною цієї комісії – Центром протидії корупції УГКЦ. Вони представляють погляд УГКЦ на моральну недугу корупції та містять методи протидії цій проблемі, що покликані викоринити її з усіх сфер суспільства. У праці також використовуються Документи Католицької Церкви, що відповідають на соціальний виклик корупції та на інші проблеми, які походять з неї або є до неї дотичними. Окрім того, у праці буде використано значну кількість відеоматеріалів, які представляють, як історичний розвиток корупції на українських землях, так і позицію очільників УГКЦ щодо цієї проблеми.

Цінність цієї магістерської роботи полягає в тому, що вона може бути використана у подальших дослідженнях та роздумах над цією темою. Особливо,

вона буде корисною для тих, хто працює у державних органах, антикорупційних інституціях та усім людям, які бажають якісних змін у своїй державі і прагнуть подолати моральну недугу корупції.

РОЗДІЛ 1

СУСПІЛЬНЕ ВЧЕННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЩОДО КОРУПЦІЇ ТА ЇЇ ПРОТИДІЇ

Церква протягом усього свого існування завжди ставить перед собою ціль – допомогти людям знайти вирішення усім суспільним проблемам та викликам, що повстають у світі. Поради та вчення щодо подолання цих проблем, Католицька Церква представляє у своїх Документах, завдяки яким вона прагне навчити кожну людину, щоб усі свої дії та життєві рішення вони формували на принципах моралі, та засадах справедливості. Однією з таких проблем є моральна недуга корупції, про яку у періоді до II Ватиканського Собору, Католицька Церква практично не згадувала, але тогочасне вчення, яке містилось у Документах Церкви, відповідало на тогочасні суспільні виклики, які були тісно пов'язані з явищем корупції. Проте, у часі після II Ватиканського Собору ситуація у світі змінилась, а вчення Католицької Церкви стало виразніше спрямоване на пошук вирішення цієї проблеми, та усіх її можливих проявів.

1.1. Формування вчення Католицької Церкви стосовно явища корупції в період до II Ватиканського Собору

Походження терміну «корупція» багато дослідників вбачають у латинських словах «*correi*», яке описує відносини кількох осіб щодо однієї справи, а також у слові «*rumpere*», що означає нищити та ламати. В поєднанні цих термінів утворилось слово «*corrumpere*», яке розуміється, як співпраця певного кола осіб задля перешкоджання справедливої роботи судів та державних органів. Ще одним коренем цього терміну є латинське слово «*corruptio*», що має значення підкупу та продажності певних людей. Не даремно походження цього терміну є пов'язане з пошкодженнями та руйнуванням, оскільки це явище справді приносить розбрат у суспільні відносини, нищить його моральні цінності, та

отрує усю структуру державних і людських взаємовідносин¹. Велика кількість країн на власному законодавчому рівні подає визначення терміну «корупція», та в українському правовому полі воно міститься у Законі України № 1700-VII «Про запобігання корупції», який був прийнятий 14 жовтня 2014 року:

Використання особою (державним службовцем; посадовою особою юридичних осіб публічного права; особою, яка надає публічні послуги, аудитори, нотаріуси та інші) наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній вище особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей².

Термін «корупція» та її представлення, як одну з соціальних та моральних проблем людства, ми рідко можемо зустріти у Документах Католицької Церкви, які були опубліковані в період до II Ватиканського Собору. Проте, велика кількість цих документів описують режими правління державою, погляди яких призводили до шкоди суспільству та їхньому загальному благу. Вони також відображають проблеми суспільства, що є тісно пов'язані з корупцією, особливо в сфері економіки, державного управління та трудової діяльності.

Основоположним документом, який розпочав формування соціального вчення Церкви вважається енцикліка Папи Лева XIII *Rerum Novarum* (1891 р.). Цей визначний внесок Папи Лева XIII у соціальне вчення є виявом турботи Церкви про кожну людину, її розвиток та успіх суспільства у всіх його сферах діяльності. Вона також є закликом, що заставляє людину реагувати у моментах соціальної несправедливості чи порушення морального закону заради відповідального формування суспільства перед обличчям Божим³. Проте, шлях до написання енцикліки *Rerum Novarum*, був прокладений іншими енцикліками Папи Лева XIII, які відкривали та прагнули вирішити важливі соціальні теми тогочасного суспільства: енцикліка *Quod apostolici muneris* (1878 р.) про помилки

¹ Пор. Центр громадської експертизи. *Запобігання та боротьба з корупцією: політичні декларації замість реальних заходів і дій*. Київ 2009, 8.

² Валле В. *Корупція: Роздуми після Майдану*. Київ 2015, 16.

³ Пор. John Paul II. *Encyclical Sollicitudo rei socialis*. Rome 1987, 1 // vatican.va (25.04.2020).

соціалізму, енцикліка *Diuturnum* (1881 р.) про державне управління та владу, енцикліка *Immortale Dei* (1885 р.) про стосунок державної влади з церквою, енцикліка *Libertas* (1888 р.) про вчення, що вводить в оману людей та цінність людської свободи, а також енцикліка *Sapientiae Christianae* (1890 р.), яка представляє роль християнина, як громадянина та його громадянські обов'язки⁴.

В енцикліці *Rerum Novarum* є широко розкриті питання соціалістичного режиму, який в цей період був провідним у багатьох країнах. Бар'єр між багатим та бідним прошарком суспільства був глобальною тогочасною проблемою, яку соціалісти пропонували вирішити шляхом усунення приватної власності, а замість неї прагнули запровадити колективну. Однак, ця пропозиція соціалістів виявилась шкідливою для людей, оскільки вона лише посилює несправедливість у суспільстві, приносить розбрат, ворожнечу та безлад. Внаслідок переходу до колективної власності, джерела доходів та багатства стали б не зрозумілими, що б дало багатим верствам ще більше можливостей до несправедливого збагачення. Тому, рівність багатих та бідних, про яку говорять соціалісти залишилась б лише в мріях, а дійсністю було б лише помноження злиднів у бідних та статків у багатих. Ідеологія соціалізму шкодить тим, кому необхідна допомога, при цьому, порушуючи мир у суспільстві та природне право кожної особи⁵.

Помилковою є думка, що один суспільний клас завжди є ворогом для іншого. Поділ між багатою верствою населення та пролетаріатом не є витвором природи, який спонукає їх до ворожнечі, а навпаки, як усі члени людського тіла працюють у згоді заради добра та гармонії цілого організму, так і суспільні класи повинні знаходити рівновагу та порозуміння заради свого добра, і процвітання всієї держави. Ці дві верстви суспільства потребують співпраці та взаємодопомоги, оскільки здобуття коштів потребує праці, так само, як і праця потребує певного грошового вкладу⁶.

⁴ Пор. *Quadragesimo anno*, 2.

⁵ Пор. Лев XIII. Енцикліка *Rerum Novarum*. Рим 1891, 12 // dc.lviv.ua (18.04.2020).

⁶ Пор. *Rerum Novarum*, 15.

Церква закликає простягати руку допомоги людям, які належать до бідної верстви населення, оскільки умови їхнього життя часто не є належно гідними. Причиною такої вбогості людей, Церква вбачає трудовий устрій попередніх століть. Внаслідок того, що корпорації робітників зникли, звичайний робітник залишався один на один з паном чи працедавцем, а закон, який їх захищав, поступово відходив від християнських та моральних принципів. Через це пани ставали ще більш захланними, грошолобними та несправедливими по відношенню до працівників, а через досягнення монополії у певному ремеслі, невелика група осіб могла мати вплив і на державну владу, приносячи цю несправедливість в політичний вимір⁷.

Енцикліка *Rerum Novarum* пропонує вирішення проблеми непорозумінь та несправедливості між роботодавцями і робітниками. Примирення та можливість вирішення проблемних питань обидвох класів між собою, є можливим через створення та функціонування робітничих спілок, які згадуються в історії, як ефективний інструмент, що є позитивним, як для промисловості, так і для самих робітників. Праця та голос робітника стають ефективнішими, коли він об'єднаний з іншими особами. Як пише Святе Письмо: «Двом ліпше, ніж одному, вони бо мають ліпшу користь із своєї праці. Бо як упадуть, один одного підніме. Горе ж одному, як упаде, і нема нікого, щоб його підвести» (Проп 4,9-10). Формування спільнот людиною є закладено у її природі, тому ніхто не може забороняти чи перешкоджати їй у цьому праві. Проте, коли метою такої спільноти є несправедливість, обман чи загроза державній безпеці, тоді влада має не лише право, але й обов'язок заборонити її діяльність згідно державного закону⁸.

Щоб діяльність товариства була ефективною та організованою, необхідно, щоб на його чолі був добрий та мудрий провідник, який буде слідкувати за дотриманням внутрішніх правил, буде пропонувати і застосовувати усі можливі засоби, що будуть сприяти максимальному досягненню благ кожним членом

⁷ Пор. *Rerum Novarum*, 2.

⁸ Пор. Там само, 36-38.

спілки. Важливим аспектом функціонування товариства є прагнення до моральної та релігійної досконалості⁹. Енцикліка *Rerum Novarum* зазначає, що: «Коли поставимо статuti робітничих товариств на релігійну основу, відкритою стає дорога для регулювання взаємних стосунків між членами для мирного їхнього співжиття і їхнього економічного добробуту»¹⁰.

Формування державного закону повинне відбуватись на засадах справедливості та контроль над його дотриманням належить силі влади. Бог не залишається осторонь цього процесу, а подає людині фундамент для належного формування закону, даючи їм настанови, одна з яких говорить: «Не пожадай жінки твого ближнього. Не зазіхай на дім твого ближнього, ні на поле його, ні на раба, ні на рабиню його, ні на вола, ні на осла його, ні на будь-що, що належить до твого ближнього» (Втор 5,21)¹¹. Дотримуючись цього закону, працедавець повинен пам'ятати, що кожен робітник заслуговує гідної винагороди за свою працю, тому що обман, що стосується заробітної платні чи її затримка є великим гріхом, що кличе про помсту до неба¹². Важким гріхом працедавців є також те, що в погоні за великими прибутками вони часто утискають працівників, а деякі при цьому прикриваються релігією, що опісля приносить усій Церкві лихої слави, якої вона не заслуговує, оскільки завжди стоїть на стороні правди та в усі часи засуджує таку поведінку¹³.

Церква переймається про стан тих, хто є нужденний та намагається зробити все для того, щоб їхній рівень життя поліпшився. Вона сповняє це завдання через заклик до людей, та навчає їх християнським цінностям, практикування яких, заслуговують Божого благословення, що є джерелом усіх благ¹⁴. Господь обдаровує людей, як духовними так і матеріальними благами, та ті, хто отримав більшу частку повинні удосконалюватись завдяки цьому і вживати їх на користь інших, тим самим, сповняючи Боже милосердя. Бог створив людину не для

⁹ Пор. *Rerum Novarum*, 42.

¹⁰ Там само, 43.

¹¹ Пор. Там само, 8.

¹² Пор. Там само, 17.

¹³ Пор. *Quadragesimo anno*, 125.

¹⁴ Пор. *Rerum Novarum*, 23.

земних благ, які проминають, а для життя вічного, в якому не важлива кількість цього проминаючого багатства, проте вагоме значення має вміння добре управляти ним. Багатство часто стає для людини перепорою до спасіння, а не інструментом, тому Бог у Святому Письмі попереджає людину, що перед Ним вона нестиме відповідальність за те, як вона ним розпоряджалась¹⁵.

Люди, які відчують перевагу над іншими завдяки своєму інтелектуальному, матеріальному чи владному становищі, намагаються нав'язати іншим свою волю, проте соціальне вчення Церкви навпаки зазначає, що ці люди мають ще більшу відповідальність за інших, щоб разом мати змогу прямувати до досконалості¹⁶.

Голос Церкви, який кличе людей до Христа, як в минулому, так і в сьогоденні сприяє не лише їхньому духовному розвитку, але також соціальному та економічному. Людина, що живе згідно християнських цінностей відчуває обов'язок вдосконалювати себе, своє становище та тих хто її оточує. Її діяльність повинна бути спрямована на захист людської гідності, справедливості та чеснот, оскільки суспільство, яке сформоване на правильних засадах, представляє добрі стосунки людини з Богом, який є джерелом правди та любові¹⁷.

Причиною жадоби до збагачення у людини, є її відхід від християнських цінностей, внаслідок чого вона забуває про небесні блага, а прагне лише земних, які бажає здобути не зважаючи на Божі заповіді та права оточуючих. Запобігти цьому було можливо лише через запровадження строгих моральних норм¹⁸. Через дотримання цих правил усіма людьми, вся власність, володіння нею та її розподіл, повернуться у рамки справедливості. Протиставленням жадобі до багатства є поміркованість, яка допомагає людині звернути свій погляд не на тлінне багатство, а на вічні скарби у Божому Царстві. Однак, справедливість не є повноцінною без залучення любові і, як зазначається в енцикліці *Quadragesimo anno*: «Сама справедливість, навіть якщо дотримуватись її дуже ретельно, може

¹⁵ Пор. *Rerum Novarum*, 19.

¹⁶ Пор. Іван XXIII. Енцикліка *Pacem in terris*. Львів 2008, 87 // irs.ucu.edu.ua (11.05.2020).

¹⁷ Пор. John XXIII. *Encyclical Mater et Magistra*. Rome 1961, 179 // w2.vatican.va (09.05.2020).

¹⁸ Пор. *Quadragesimo anno*, 132.

усунути причини соціальних конфліктів, але не може об'єднати серця і згуртувати волю»¹⁹.

Завданням будь-якої державної влади є управління, що опирається на бази законів, моральних звичаях, справедливості, гідного ставлення до релігії, розвитку торгівлі і економіки, які в сукупності приносять добробут усім суспільним класам та сприяють спільному благу²⁰. Держава повинна захищати права кожного громадянина, слідкувати за дотриманням законів та у випадку їх порушення, здійснювати справедливе покарання. Уряд держави, в свою чергу, повинен прийняти ті закони, які будуть сприяти безпеці приватної власності кожної особи, оскільки у багатьох людей розвивається манія до надмірного збагачення та бажання привласнити майно ближніх будь-якою ціною, прикриваючись при цьому добрими намірами. В першу чергу держава зобов'язана звертати свій погляд на бідну верству населення, якій важко самотійно себе захистити, на відміну від багатіїв, та бути для них не мов би опікуном²¹.

В енцикліці Папи Лева XIII *Diuturnum*, яка розкриває навчання Церкви про цивільну владу зазначається, що державний закон є важливим до виконання, і лише в тому випадку, коли він суперечить природному чи божественному закону, тоді не має обов'язку його сповняти і це не вважатиметься спротивом послуху. Правителі, що приймають ці правила, які суперечать закону Божому, перевищують власні повноваження та противляться справедливості²². Як в політичній, так і в цивільній сфері, кінцевою метою законів є загальне благо, і їхнє формування повинне бути на основі правди та справедливості, а не інтересів певних осіб. Управителям держави слід пам'ятати, що політична влада повинна будуватись на засадах справедливості і вони не можуть перевищувати межі влади, яка їм належить. Користь від їхнього управління мають получати не лише вони, але й усі люди, оскільки державна влада спрямована задля блага усіх

¹⁹ *Quadragesimo anno*, 137-138.

²⁰ Пор. *Rerum Novarum*, 26.

²¹ Пор. Там само, 29-30.

²² Пор. Leo XIII. *Encyclical Diuturnum*. Rome 1881, 15-16 // vatican.va (15.04.2020).

громадян. Державний служитель не є людиною, що підкоряється іншій людині, а є тим, хто сповняє владу, дану йому Богом, та формує Його суверенітет²³.

Уся влада походить безпосередньо від Бога, що заставляє правителів відчувати цінність та відповідальність їхнього покликання, але водночас зобов'язує їх пам'ятати, що вони є служителями Божими і їхнє правління повинне бути справедливим, добрим та наповненим любов'ю до свого народу. При цьому піддані, розуміючи значущість та походження цієї влади, повинні ставитись до неї з повагою, слухняністю та покорою²⁴. Однак, там де влада отримала свої повноваження незаконно або де прийняті правила суперечать природному, моральному чи Божому закону, там покора є не гідною, оскільки підкоряючись людині в таких умовах, ми виявляємо непослух Богові²⁵.

Закон держави, що є справедливим, повинен знати та дотримуватись кожен громадянин, але коли справа стосується судового процесу, тоді судді повинні показати те, що вони є служителями правди, які є непідкупні та не піддаються на вплив однієї чи іншої зацікавленої сторони. Закон повинен захищати громадянина, як у відносинах між звичайними людьми, так і у взаємозв'язках з державними службовцями²⁶.

Через сорок років після написання Папою Левом XIII першої соціальної енцикліки *Rerum novarum* (1891 р.) Папа Пій XI пише енцикліку *Quadragesimo anno* (1931 р.), яка продовжує цю соціальну тематику та відповідає на нові виклики: робітничого питання, комуністичного режиму, питання власності та вводить принцип субсидіарності.

Енцикліка *Quadragesimo anno* звертає увагу на несправедливий розподіл земних дібр, через який значна кількість земних благ сконцентрована у власності заможних людей, що є причиною великої кількості убогих людей. Тому, Церква пропонує розділити та дати кожному справедливу частку згідно соціальної справедливості²⁷. Така ж ситуація відбувається і у владі, коли певна група людей

²³ Пор. Leo XIII. Encyclical *Immortale Dei*. Rome 1885, 5 // vatican.va (15.04.2020).

²⁴ Пор. Leo XIII. Encyclical *Libertas praestantissimum*. Rome 1888, 22 // vatican.va (15.04.2020).

²⁵ Пор. *Libertas praestantissimum*, 13.

²⁶ Пор. *Pacem in terris*, 69.

²⁷ Пор. *Quadragesimo anno*, 60.

концентрує її у своїх руках та здійснює вплив на економіку країни чи певних осіб, задля ухвалення потрібного рішення²⁸.

Кожен громадянин має право на участь в формуванні та отриманні користі від загального блага, відповідно до своїх можливостей та форми зайнятості. В цьому ж руслі повинні працювати усі цивільні органи, дбаючи за благо усіх людей, а не певних осіб чи груп інтересу²⁹.

Природа власності закликає людину не лише роздумувати над власною вигодою, але й дбати про загальне добро. Оскільки важливим є вміння правильно розпоряджатися своєю власністю. Тому, державна влада, опираючись на природній та божественний закон, може встановити правила для власників майна, які будуть сприяти загальному благу. Влада не робить цього для шкоди власників, але лише забезпечує консенсус між приватним та загальним благом, який для всіх принесе добрі наслідки. Церква закликає використовувати свої вільні кошти для діл милосердя і велику підтримку вона виявляє тим власникам коштів, які вкладають свій прибуток у розвиток праці, що приносить корисні речі, і такий вчинок вона називає великим проявом щедрості³⁰.

В час написання енцикліки *Quadragesimo anno* перед Церквою постає ще один виклик: соціалізм розпадається на два напрямки, один з яких в подальшому так і називався соціалізмом, а другий мав назву комунізм. Комунізм був агресивною ідеологією, яка на відміну від соціалізму, вже не приховувала своїх мотивів і насильно проводила ліквідацію приватної власності, та проводила боротьбу з певними соціальними класами. Проте, основним негативом цього режиму була його боротьба з релігією³¹.

Енцикліка Папи Івана XIII *Mater et Magistra* (1961 р.) була написаною в честь шістдесятиріччя видання енцикліки *Rerum novarum* та також мала на меті продовжити розвиток соціального вчення Католицької Церкви, та знайти вирішення нових тогочасних викликів, що виникали у суспільстві. Говорячи про

²⁸ Пор. *Quadragesimo anno*, 105.

²⁹ Пор. *Pacem in terris*, 56.

³⁰ Пор. *Quadragesimo anno*, 49-51.

³¹ Пор. Там само, 112.

працю та економічне зростання, Папа Іван XIII зазначає, що усі економічні підприємства необхідно будувати на основі соціальної справедливості та добротності³². Економічні підприємства, що належать державі необхідно доручати в управління людям, які є відповідальними, професійними та мають добру репутацію, але вони також потребують контролю, задля того, щоб їхня праця була на користь громади, та щоб в них не було спокуси сконцентрувати всю владу в одних руках³³.

Важливим елементом, який сприяє загальному благу та запобігає корупційним ситуаціям є принцип субсидіарності. Він обмежує державні та інші публічні органи права у втручанні поза встановлені межі, які диктує загальне благо, що також забезпечує існування приватної власності, вага якої могла б бути применшеною³⁴.

Людина є соціальною істотою згідно її природи і тому, Церква обороняє гідність кожної особи та формує задля цього соціальну доктрину. Правила, які вона пропонує є універсальними, оскільки вони враховують умови життя людини та є пристосованими до особливостей сучасного суспільства³⁵. Енцикліка *Mater et Magistra* закликає вивчати цю доктрину, особливо майбутнім священнослужителям та учням католицьких шкіл. Важливим є розповсюдження цього навчання через засоби масової інформації, а християни, які бажають зробити свій вклад в поширення соціального вчення, повинні вивчати її, застосовувати у власному житті і тим самим показувати ближнім істину. Вони повинні представити іншим те, що це вчення сприяє вирішенню сучасних проблем і завдяки цьому, розвіяти їхній скептицизм щодо ефективності соціальної доктрини³⁶. Тому, як зазначає ця енцикліка, метою соціального вчення є: «[...] прищеплювати та виховувати серед віруючих усвідомлення свого

³² Пор. *Mater et Magistra*, 39.

³³ Пор. Там само, 118.

³⁴ Пор. Там само, 117.

³⁵ Пор. Там само, 220.

³⁶ Пор. Там само, 223-225.

обов'язку здійснювати свою економічну та соціальну діяльність на християнський спосіб»³⁷.

Важливим є повчання громади від тих людей, які мають у ній певний авторитет та становище. Їхні заклики допомагають пришвидшити здобуття добробуту громадою, та чим більше таких людей і закликів відбуватиметься, тим швидший буде цей процес заради загального блага. Енцикліка Папи Лева XIII *Graves de Communi Re* (1901 р.), яка була написана в часи загострення індустріалізації та виникнення нових економічних міжусобиць, закликає усіх людей робити особистий внесок заради спільного блага. Однак, коли у когось не має можливості зробити цей вклад, то це повинен зробити той, у кого ця можливість є, оскільки ніхто не повинен думати лише про власну вигоду, живучи в громаді, а спрямовувати свій погляд на потребуємих, творячи діла милосердя³⁸.

Через те, що людина є соціальною за своєю природою, вона зобов'язана приймати та поважати права інших. Проте, у суспільстві права людини водночас породжують і певні обов'язки перед іншими. «Отже, вимагати своїх прав і ігнорувати свої обов'язки або лише наполовину їх виконувати - це як будувати будинок однією рукою і зривати його іншою»³⁹. Результатом взаємного дотримання прав та обов'язків громадян є формування впорядкованого громадянського ладу⁴⁰.

Сім'я є місцем, яке часто називають колискою громадянського суспільства, оскільки виховання дітей у християнських цінностях та чеснотах вагомо впливають на майбутній стан добробуту всієї громади⁴¹. Цей процес повинен продовжуватись і в подальшому, виховуючи молодь у релігійному та моральному руслі, до якого держава повинна заохочувати та захищати ці прагнення. Зважаючи на становище у суспільстві, необхідно навчати усіх громадян, пояснюючи їм їхні громадянські обов'язки, а також давати їм культурні, інтелектуальні та моральні знання, які є важливими для того, щоб

³⁷ *Mater et Magistra*, 228.

³⁸ Пор. Leo XIII. Encyclical *Graves de Communi Re*. Rome 1901, 19 // vatican.va (21.05.2020).

³⁹ *Pacem in terris*, 30.

⁴⁰ Пор. Там само, 31.

⁴¹ Пор. Leo XIII. Encyclical *Sapientiae Christianae*. Rome 1890, 42 // vatican.va (16.04.2020).

вони прагнули пошуку правди та справедливості, які мають вплив на розвиток загального блага⁴².

Отож, соціальне вчення Католицької Церкви, яке вона представляла у документах в часі до II Ватиканського Собору, було відповідним до тих проблем, які у цей час повставали перед суспільством. Так, у енцикліці *Rerum Novarum* ставиться наголос на справедливих відносинах між працівниками, роботодавцями та державою, оскільки в цей час панувала тотальна нерівність між різними верствами суспільства, яку ще й підсилювала панівна у цей час в багатьох країнах, соціалістична форма правління. Через сорок років після написання енцикліки *Rerum Novarum* у суспільстві виникають нові проблеми, відповідь на які подає Папа Пій XI у енцикліці *Quadragesimo anno*. Основне, що підкреслює цей документ є проблема несправедливості у процесі розподілу та формування спільного блага, а також захист права людей на приватну власність, якій у цей час перешкоджала комуністична ідеологія державотворення. Енцикліка Папи Івана XIII *Mater et Magistra* та енцикліка Папи Лева XIII *Graves de Communi Re* підтримують і доповнюють попередні документи, спонукаючи усіх людей до праці заради загального блага, та закликаючи їх до поширення соціального вчення Католицької Церкви, як дієвого інструменту задля розвитку загального блага. Не зважаючи на те, що у документах цього періоду не робиться наголос на проблемі корупції, все ж вище згадані виклики у світі є дотичними до цього явища, яке також є перешкодою у праці задля загального блага.

1.2. Погляд та шляхи вирішення проблеми корупції у Документах Католицької Церкви в період від II Ватиканського Собору до сьогодення

II Ватиканський собор став переломним моментом в історії Церкви. Зробивши глибокий аналіз суспільних проблем та переосмисливши роль Церкви у житті людини, Собор звертається не лише до християн, але і до всіх людей, щоб донести їм розуміння ролі Церкви у сучасному світі та відкрити таїнство, яким є

⁴² Поп. Pius XI. Encyclical *Divini illius Magistri*. Rome 1929, 46-47 // w2.vatican.va (15.05.2020).

людина. Для цього Церква намагається розпізнавати знаки часу, щоб пристосовуватись до покоління, культури чи місцевості, давати відповіді на актуальні питання сучасності⁴³. Церква веде постійний діалог з суспільством та державою задля вирішення питань, що постають перед ними, однак вона не завжди має наперед підготовлені відповіді на них. Вона завжди підтримує ті рішення влади чи суспільства, які є спрямовані на збереження гідності людини та які сприятимуть загальному благу⁴⁴. «Церква не може запропонувати технічних рішень і є “якнайдалі від втручання в уряди держав”». Має, однак, місію здійснення правди – у кожний час і за різних обставин, для суспільства виміру людини, її гідності та покликання»⁴⁵.

Дивлячись на соціальне навчання, яке представлялось в енцикліці Папи Лева XIII *Rerum Novarum* та в навчанні, що представляються Документами Католицької Церкви опісля II Ватиканського собору, розвиток цього питання з класової нерівності перейшов у питання світової несправедливості. У документі *Gaudium et spes* (1965 р.) Католицька Церква намагається знайти вирішення новим викликам, що постають перед суспільством у різних сферах: культура, політика, економіка, відносини між людьми та мир у світовій спільноті. Церква намагається зруйнувати бар'єри, які впродовж історії повставали між нею та світом. Завдяки Документам, які вона видає, а особливо пастирській конституції *Gaudium et spes*, Католицька Церква прагне дати світові дієві поради, які б не лише залишились теоретичним матеріалом, але стали дієвим інструментом для добра усього людства⁴⁶.

З плином часу у суспільстві все більше виникає бажання утвердження такого державного ладу, який би служив людині та дбав за її гідність. Люди частіше почали виявляти власне невдоволення через те, що їх позбавили певних благ під час несправедливого поділу. Вони прагнуть відчувати свободу та

⁴³ Пор. II Ватиканський Собор. Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*. Львів 2014, 2-4.

⁴⁴ Пор. Francis. Apostolic exhortation *Evangelii Gaudium*. Rome 2013, 241 // vatican.va (13.05.2020).

⁴⁵ Benedict XVI. Encyclical *Caritas in Veritate*. Rome 2009, 9 // vatican.va (13.05.2020).

⁴⁶ Пор. Балого П. *Церква і сучасний світ – Gaudium et spes* // Релігійно-інформаційна служба України risu.ua (02.12.2020).

можливість гідного життя, де вони матимуть змогу самостійно управляти благами, які сучасний світ їм може представити⁴⁷.

У світі відбувається велика кількість реформ в устрої життя держав та на фоні їхнього загального піднесення приходять зміни, які сприяють розвитку відносин між громадянами та владою, досягненню загального блага та отриманню свободи людини у її діяльності. В цей же час залишаються ще такі держави, у яких панують режими, що забороняють релігію, перешкоджають свободі та вільному волевиявленню громадян, і досягають блага лише на користь своєї партії чи окремих людей⁴⁸.

Люди, формуючись у групи, створюють політичну спільноту, основною метою якої є праця усіх її учасників заради спільного блага. Однак, через те, що погляди людей, які формують цю спільноту можуть бути різними, вони потребують лідера, який би зміг сформувавши загальне бачення спільного блага, базуючись на засадах свободи та справедливості. Ця влада повинна відбуватись в межах морального закону, щоб вона могла сприяти розвитку спільного блага. Кожен громадянин має не лише право, але й обов'язок представляти свій голос у питанні формування влади, що також має вагомий вплив на розвиток спільного блага. Вони сповняють важливу місію у житті державної спільноти, але Церква закликає тих, які готові до служіння людям у політичній сфері, брати на себе відповідальність та сповняти це завдання, не думаючи про особисту вигоду. Нехай ці люди будуть тими, хто зможе перемінити політичний лад через боротьбу з несправедливістю, мужністю у своїх рішеннях та сприянні розвитку загального блага⁴⁹. Християни повинні брати участь у формуванні держави, намагаючись вкласти в основи її ідеології християнські цінності, на основі яких би укладались закони, через які ментальність влади і її поведінка буде спрямована на чесну, та відповідальну працю заради добробуту суспільства⁵⁰. Папа Франциск встає на захист політики та наголошує на тому, що:

⁴⁷ Пор. *Gaudium et spes*, 9.

⁴⁸ Пор. Там само, 73.

⁴⁹ Пор. Там само, 74-75.

⁵⁰ Пор. Paul VI. Encyclical *Populorum progression*. Rome 1967, 81 // vatican.va (19.04.2020).

«Політика, хоча її так очорнюють, є шляхетним покликанням, однією з найцінніших форм любові, бо шукає загальне добро»⁵¹.

II Ватиканський Собор закликає громадян відповідально сповняти свої земні обов'язки, при цьому не забуваючи про небесні речі. «Християнин, який занедбує свої земні обов'язки, тим самим занедбує свої обов'язки щодо ближнього і навіть щодо самого Бога та ставить під загрозу своє вічне спасіння»⁵².

Для того, щоб людина відповідально та чесно виконувала свої обов'язки перед собою та перед усім суспільством, необхідно ще з молодих літ виховувати її у духовній культурі, та важливо сформувати у ній чесноту великодушності, яка є дуже необхідною у сучасному світі. Проте, відповідальність людина усвідомлює лише тоді, коли усвідомлює власну гідність та відповідає на покликання служити Богові, і ближнім. Господь створив людину для життя у спільноті, а не на самоті, тому громадяни повинні будувати суспільний організм, в якому здатні служити один одному та зберігати цінності⁵³.

Прогрес, який приходить у суспільство, є позитивним явищем, але він може також принести спокуси, які здатні змінити людські цінності, зробити людину егоїстичною та зруйнувати порядок братерства між людьми. Людина здатна піддатись гордині чи самолюбству в будь-який момент, проте усвідомлення того, що все, що нам дається є Божим даром, приводить людину до істинного володіння, яке вона сповняє в душі свободи та покори⁵⁴.

Пастирська конституція *Gaudium et spes*, яка була видана на II Ватиканському Соборі зазначає, що теперішній час є економічно багатим, як ніколи раніше, проте проблеми голоду, бідності та неграмотності багатьох людей залишаються на значній частині земної кулі⁵⁵. Однак, коли у світі є люди, які всього цього потребують, водночас є ті, які мають всього з надлишком та марнують своє багатство. Коли невелика група людей концентрує у своїх руках

⁵¹ *Evangelii Gaudium*, 205.

⁵² *Gaudium et spes*, 43.

⁵³ Пор. *Gaudium et spes*, 31.

⁵⁴ Пор. Там само, 37.

⁵⁵ Пор. Там само, 4.

більшу частину влади, інша частина інколи навіть позбавлена можливості висловити свою думку, а в громадянському житті вона зазнає утисків та зневаги її гідності. Церква завжди наголошувала на важливості справедливості та рівності, та передусім це стосується економічної сфери і її прогресу⁵⁶. Папа Франциск наголошує на тому, що не можливо подолати інші соціальні проблеми, доки не буде вирішене питання нерівності, яку він називає коренем усіх соціальних проблем⁵⁷.

Вагома і швидка зміна ситуації у суспільстві можлива тоді, коли не буде людей, які сконцентровані лише на собі, не помічаючи оточуючих та події, які відбуваються навколо. Кожна людина зобов'язана плекати у собі щедрість, ділитися чеснотами справедливості і любові, та згідно своїх можливостей чи вмінь робити усе можливе задля спільного блага. Проте, є і такі люди, які не зважаючи на свою владу чи багатство, відокремлюють себе від інших та вважають, що проблеми суспільства їх не стосуються. Також є ті, які не зважають на суспільні закони та вдаються до обману, і інших маніпуляцій, для того, щоб ухилитись від сплати податків чи певних обов'язків перед суспільством. Тому, конституція *Gaudium et spes* навчає людей бути солідарними один з одним, оскільки лише в єдності та в спільному прямуванні до мети можливий успіх⁵⁸.

Безмежне примноження благ не повинно бути кінцевою метою певної людини чи цілої держави. Подібне прагнення може поневолити особу та помістити її у рамки егоїстичного збагачення, в яких вона бачить своїх ближніх лише як інструмент наживи та використовує їх задля своїх інтересів. У цьому моменті вона перестає духовно розвиватись. Такий прояв жадібності у людини чи держави вказує на занепад морального розвитку⁵⁹.

Створені Богом блага є призначені на користування усіма людьми у рівній мірі, керуючись при цьому справедливістю та любов'ю до ближніх. Тому, при

⁵⁶ Пор. *Gaudium et spes*, 63.

⁵⁷ Пор. *Evangelii Gaudium*, 202.

⁵⁸ Пор. *Gaudium et spes*, 30.

⁵⁹ Пор. *Populorum progression*, 19.

користуванні людиною цими благами, вона повинна пам'ятати, що оскільки вони є спільними, тому і користь від них повинна бути для усіх⁶⁰.

Суспільне вчення не вичерпується лише у стосунку людини та держави, а стосується усіх соціальних груп, до яких належить певна особа та які визначаються питанням загального добра⁶¹. Катехизм Католицької Церкви зазначає, що в сфері економіки гідність людини повинна займати вагомую роль та допоможуть у цьому чесноти поміркованості, солідарності та справедливості. Поміркованість сприяє розвитку стриманості людини від захоплення земними благами. Справедливість, в свою чергу, стоїть на сторожі дотримання прав людини, а чеснота солідарності сприяє щедрості, рівності та взаємодопомозі між людьми⁶².

У політичному світі важливими є такі засади, як: справедливість між владою та тими, над ким вони поставлені керувати; відкритість перед людьми; управління, яке незалежне від груп інтересу; чесне користування державним майном та суспільними фондами; справедливі та непідкупні суди; відкинення усіх неправомірних методів, завдяки яким можливо здобути владу або примножувати її. Якщо ці правила не застосовуються та формування держави відбувається на обмані, тоді це може призвести до її краху чи занепаду. В ній занедбано основи політичного існування, що дозволяє владі маніпулювати та керувати задля власних цілей⁶³.

У сучасному світі все більше можемо спостерігати розвиток солідарності, який відбувається у середовищі бідних осіб, які мирним шляхом прагнуть вирішення своїх проблем перед державною владою, що просякнута корупцією та є неефективною. В цьому випадку Церква також проявляє свою позицію, підтримуючи бідних, але водночас не порушуючи принципів загального блага⁶⁴.

Важливим у принципі солідарності є прийняття та визнання один одного. Люди, що володіють більшою частиною багатств та влади повинні бути

⁶⁰ Пор. *Gaudium et spes*, 69.

⁶¹ Пор. Іван Павло II. Енцикліка *Centesimus annus*. Львів 1993, 13 // irs.ucu.edu.ua (07.05.2020).

⁶² Пор. Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*. Жовква 2002, 2407.

⁶³ Пор. Іван Павло II. Енцикліка *Veritatis Splendor*. Рим 1993, 101 // catholicnews.org.ua (11.05.2020).

⁶⁴ Пор. *Sollicitudo rei socialis*, 39.

солідарні з біднішими людьми. Вони повинні розуміти їхнє становище і в потрібний момент могли з ними поділитись своїм багатством, усвідомлюючи те, що вони є відповідальними за них. Бідніші ж у свою чергу повинні робити все від себе можливе задля сприяння справедливості та розвитку спільного блага⁶⁵. Як навчає Катехизм Католицької Церкви: «Чеснота солідарності виходить за межі матеріальних благ. Поширюючи духовні скарби віри, Церква сприяла також розвиткові земних благ, для чого часто відкривала нові шляхи»⁶⁶.

Принцип субсидіарності є захистом для людей перед обличчям влади та водночас він закликає її спрямовувати свою допомогу для вільного сповнення обов'язків кожного громадянина. Цей принцип є важливий через те, що при зібранні великої кількості людей кожен може принести в спільноту щось унікальне, що її збагатить та буде сприяти розвитку⁶⁷.

Варто зазначити, що опісля II Ватиканського Собору становище робітників та відношення до їхніх прав зазнали великої переміни. Була започаткована діяльність систем, які базувались на ідеї колективізму та неокапіталізму. Робітники допускались до керування виготовленням продукції, впливали на власні умови праці та на рівень заробітної платні. В цей же час при певних ідеологіях продовжувалась попередня несправедливість у праці або вона змінила свою форму. Тому, Церква й надалі ставить перед собою питання щодо порушення умов праці на певних територіях. Задля його вирішення необхідна солідарність усієї світової спільноти, а особливо робітників, що працюють на цій території та зазнають утисків⁶⁸.

До всіх цих проблем, що існували до II Ватиканського собору прибавляються та яскравіше проявляються нові: масштабна корупція, егоїстична втеча від податків та небачена раніше жадоба отримання влади⁶⁹.

Навчання Церкви щодо різних соціальних проблем не стоїть на місці та завдяки численним дискусіям, і зануренням в деталі проблеми, вона

⁶⁵ Пор. *Sollicitudo rei socialis*, 39.

⁶⁶ Катехизм Католицької Церкви, 1942.

⁶⁷ Пор. Папська рада «Справедливість і мир». *Компендіум соціальної доктрини Церкви*. Київ 2008, 187.

⁶⁸ Пор. John Paul II. *Encyclical Laborem exercens*. Castel Gandolfo 1981, 8 // vatican.va (21.04.2020).

⁶⁹ Пор. *Evangelii Gaudium*, 56.

доводить навчання від загальних до практичних висновків, що є результативними та актуальними перед новими викликами. Плодом цієї праці стало видання Компендіуму Соціальної Доктрини Церкви у 2004 році Папською Радою «Справедливість і мир», який Папа Франциск заохочує вивчати та практикувати людьми у повсякденному житті⁷⁰.

Соціальна доктрина Церкви описує явище корупції, як таке, яке приносить найгіршу шкоду демократичній системі, оскільки вона руйнує моральні та соціальні норми поведінки. Корупція шкодить взаєминам між владою та громадянами, розвиває між ними бар'єр недовіри, створює негативну атмосферу у суспільстві, яка породжує ненависть, як до політики, так і до політичних діячів та всієї державної структури⁷¹.

Кодекс Канонів Східних Церков містить навчання, щодо можливого прояву корупції у Церковному просторі. Канон 1114 забороняє суддям та працівникам трибуналу приймати будь-які подарунки, які стосуються веденої ними справи⁷². У каноні 1147 зазначається, що адвокати, які заради певної вигоди зловживали та перевищували своє службове становище, повинні бути відсторонені від своєї діяльності та мають отримати за це відповідне покарання⁷³. Ще одним проявом корупції, яку описують канони 1461-1464, є симонія, яка проявляється тим способом, що хтось бажає отримати духовний сан за певну матеріальну чи будь-яку іншу винагороду, та Церква це рішуче засуджує і покарання за цей вчинок сягає навіть екскомуніки⁷⁴.

Церква у потребуєчій та бідній людині бачить особу Христа і тим самим виявляє своє справедливе ставлення до кожного. Проте, боротьба за справедливість не дасть свого ефективного результату до тих пір, доки людина не почне бачити в потребуєчому можливість для добрих діл, а не життєву перешкоду⁷⁵. Справедливість не може існувати без любові, тому що любити –

⁷⁰ Пор. *Evangelii Gaudium*, 182-184.

⁷¹ Пор. Компендіум соціальної доктрини Церкви, 411.

⁷² Пор. Кодекс Канонів Східних Церков. Рим 1993, 1114.

⁷³ Пор. Там само, 1147.

⁷⁴ Пор. Там само, 1461-1464.

⁷⁵ Пор. *Centesimus annus*, 58.

означає бути жертвовним. Так само і любов неможлива без справедливості, яка спонукає давати ближньому все те, що йому належить згідно його природи та діяльності⁷⁶.

В теперішній час панівною стала ідеологія «хто сильний, того і правда», яка лише сприяє погіршенню питання нерівності у суспільстві та жорстокої поведінки зі слабшими. Тому, Церква пропонує замінити цю ідею тим, чого навчав людей Ісус Христос: миром, братньою любов'ю та правдою⁷⁷. Люди, які володіють більшим багатством чи владою часто звинувачують у всіх проблемах убогих чи цілі країни, які мають низький рівень життя. В свою чергу, люди, яких через їхнє фінансове становище відкинули на узбіччя суспільства, обурюються, коли бачать, як у багатьох країнах поширюється соціальний рак – корупція, яка глибоко осідає в свідомості великої кількості керівників усіх рівнів та структур⁷⁸.

Багато тих, які володіють значними політичними та економічними ресурсами, не бажають чинити спротив проблемам, які приносять їм вигоду, а лише замасковують їх або борються з їхніми симптомами, а не коренем⁷⁹.

Папа Франциск зазначає, що в багатьох випадках політика сама є відповідальною за те, що її репутація падає, через те, що вона піддається корупції та часто не здатна виконувати завдань, які на неї покладені. Це призводить до того, що владу у свої руки беруть певні бізнес-групи, які під добрими гаслами та маскуванням під добродійців вчиняють злочини, та речі, які приносять їм фінансову вигоду. Тому, влада повинна бути морально сильною, щоб ситуація в державі не виходила з під її контролю⁸⁰.

Папа Іван Павло II в енцикліці *Sollicitudo rei socialis* (1987 р.) наголошує на тому, що деяким країнам необхідна реформа їхніх певних владних структур та інституцій задля боротьби з корумпованою, та диктаторською формою правління, і пропонує замінити її на демократичну форму, участь в якій могли б

⁷⁶ Пор. *Caritas in Veritate*, 6.

⁷⁷ Пор. Франциск. Енцикліка *Laudato Si*. Київ – Івано-Франківськ – Дрогобич 2019, 82.

⁷⁸ Пор. *Evangeliu Gaudium*, 60.

⁷⁹ Пор. *Laudato Si*, 26.

⁸⁰ Пор. Там само, 197.

вільно брати усі громадяни, задля боротьби за свої права⁸¹. Однак, реформи, які відбуваються у державних структурах без моральних цінностей та оновлених переконань, з часом призведуть до того, що їхня ефективність втратиться, а структура опиниться в полоні корупції та бюрократії⁸².

В момент, коли відбувається соціально-економічна несправедливість чи прояви політичної корупції, які впливають як на окремих людей, так і на цілі народи, відбувається неприйнятна зневага людських прав. Такі випадки потребують політичного та соціального оновлення, яке б повернуло відчуття справедливості, чесності та відкритості. Однак, шлях цього оновлення є довгим, через те, що у сучасному світі такі випадки не є рідкістю і вони з кожним разом лише загострюють цю проблему. Причиною, що лежить в основі цього питання є моральна складова та культурні аспекти⁸³.

Енцикліка *Laudato Si*, звертаючись до влади бідних держав, наголошує, що основним їхнім завданням повинна бути праця над подоланням бідності та соціальним вихованням усіх членів суспільства. Задля ефективного зростання рівня життя в державі необхідно звернути увагу на високий рівень марнотрацтва в певних колах населення і спрямувати максимальні сили на боротьбу з корупцією⁸⁴. «Відсутність упевненості, що супроводжується корупцією державних властей і розширенням нечесних джерел збагачення та легкого прибутку, що ґрунтуються на нелегальній або чисто спекулятивній діяльності,— одна з головних перешкод для розвитку і для економічного механізму»⁸⁵.

Енцикліка *Laudato Si* наводить приклад корупції, яка виникає в кліматичній сфері. Її яку можемо побачити в ситуації, коли певне підприємство приховує свій шкідливий вплив на навколишнє середовище в обмін на певні послуги чи іншу вигоду для компетентних у цьому питанні державних органів влади, які в свою

⁸¹ Пор. *Sollicitudo rei socialis*, 44.

⁸² Пор. *Evangelii Gaudium*, 189.

⁸³ Пор. *Veritatis Splendor*, 98.

⁸⁴ Пор. *Laudato Si*, 172.

⁸⁵ *Centesimus annus*, 48.

чергу представляють фальшиві документи та подають неправдиву інформацію, вводячи суспільство в оману⁸⁶.

Вагомим інструментом контролю є закон, що є немов би інструкцією належної поведінки, яка сприяє загальному добру. Та іноді корупція впливає і на формування законів. Запобігти цьому процесу можливо через рішучий тиск громадськості та завдяки праці різноманітних неурядових організацій, які вимагатимуть жорсткішого контролю та правил, що сприятимуть уникненню корупційної складової⁸⁷.

В енцикліці *Laudato Si* Папа Римський Франциск зазначає та схвалює те, що: «Деякі країни поступово досягають значного прогресу, розробляючи ефективніші методи управління і намагаючись подолати корупцію»⁸⁸. Але водночас він виявляє своє розчарування в тому, що реакція усієї політичної еліти світу на соціальні проблеми людства є дуже слабкою. Прикладом цього є численні зібрання та міжнародні конференції задля вирішення екологічної проблеми, які за такий вагомий період часу не принесли жодної користі. Це свідчить про те, що влада не бере до уваги стан речей у світі та піддається впливу певних економічних груп, які переймаються лише за власні інтереси і не звертають увагу на загальне добро⁸⁹.

Прибуток за своєю природою є корисним, але в тому випадку, якщо ціль його отримання та подальшого використання є доброю. Якщо основною ціллю є сам прибуток, що є несправедливо досягнутий та не направлений на розвиток загального блага, тоді він лише сприяє збільшенню проблеми бідності⁹⁰. Енцикліка Папи Франциска *Evangelii Gaudium* зазначає, що гроші повинні служити людині, а не управляти нею. Тому, Папа Франциск запевняє в ній та зазначає, що: «Папа любить усіх, багатих і бідних, але має обов'язок в імені Христа нагадувати, що багаті повинні допомагати бідним, поважати їх і

⁸⁶ Пор. *Laudato Si*, 182.

⁸⁷ Пор. Там само, 179.

⁸⁸ Там само, 55.

⁸⁹ Пор. Там само, 54.

⁹⁰ Пор. *Caritas in Veritate*, 21.

підтримувати. Заохочую вас до безкорисливої солідарності та повернення економіки й фінансової системи до етики на користь людині»⁹¹.

Економіка та фінанси, як інструменти є добрими, але й також вони можуть приносити шкоду, коли вони знаходяться у руках особи, що має лише егоїстичні наміри. Проте, в цьому немає недоліків цих інструментів, але вони є в цій людині та в відсутності у неї почуття відповідальності⁹². Практикування християнських цінностей дає людині можливість зрозуміти, що для щастя не потрібно великої кількості багатств, а його можна пізнати в простих речах, які нам доступні. Шлях людини, який побудований на цих засадах, віддаляє її від жаги до безмежного владарювання та накопичення великого багатства⁹³.

Підсумовуючи вище сказане, ми можемо побачити, що соціальне вчення Католицької Церкви після II Ватиканського Собору є більш масштабним ніж це було раніше, оскільки воно є звернене не лише до певних суспільних груп, а до усього людства. У Документах Католицької Церкви, які були представлені в цьому періоді, зазначається, що причиною усіх сучасних викликів є тотальна несправедливість, яка проявляється у різних сферах та під різноманітними виглядами. Вчення Католицької Церкви в цей час активніше спрямовує свій погляд на проблему корупції та зловживання владним становищем. Тому, важливим питанням, яке піднімають тогочасні Документи Церкви, є формування політики, яка б сприяла справедливому державному управлінню заради спільного блага, а не власної вигоди чи інтересів окремих людей. Одним з елементів для подолання корупції у державних структурах є їхня реформація, яка, як зазначається у цих документах, повинна відбуватись на основі моральних цінностей. Пастирська конституція *Gaudium et spes* навчає людей, які володіють значними багатствами, щоб вони були солідарними з усім суспільством та, розумно користуючись своїми благами, були в єдності зі всіма людьми, а особливо тими, хто потребує підтримки та допомоги ближніх. Вчення

⁹¹ *Evangelii Gaudium*, 58.

⁹² Пор. *Caritas in Veritate* 36.

⁹³ Пор. *Laudato Si*, 222.

Католицької Церкви закликає до того, щоб ніколи не зупинятись та думати, що наша праця заради загального добра суспільства є марною. В цей момент є доречним згадати Ісуса Христа, який зробив неймовірне, те що неосяжне людським розумом – переміг гріх та воскрес заради кожного з нас. Тому, Христос сьогодні є джерелом нашої надії і Він завжди залишатиметься нашою підтримкою у праці задля загального добра, до якої ми є покликані.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ТА ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ЇЇ ПРОЯВІВ У СУЧАСНОСТІ

Проблема корупції є притаманною для усіх країн, однак її прояви та особливості історичного розвитку є характерними для кожної держави зокрема. У цьому розділі представлено історичні факти та притаманні для певного періоду становлення української держави корупційні прояви. Проблема корупції на українських землях розпочинається з часів утворення Київської Русі та триває до сьогоднішніх днів, що вказує на закоренілість цього явища у суспільстві та важливість праці у напрямку його подолання. Стан цієї проблеми у сучасній Україні та її місце у світі згідно рейтингу сприйняття корупції, дослідження якого провела антикорупційна організація *Transparency International*, показують, що Україна лише розпочинає свій шлях боротьби з цим явищем, а завдяки здійсненню державним реформам, вона проявляє свою волю до боротьби з суспільною недугою корупції.

2.1. Явище корупції у визначних етапах становлення української державності

Явище корупції та великий різновид схем, через які вона відбувається, прийшли до нас через безліч століть. З історії України та праць дослідників можемо побачити, що на українських теренах корупція проявляється вже у Київській Русі, яка утворилась наприкінці IX століття завдяки об'єднанню слов'янських племен. Вже у цей час можна було почути слово «взятка», яке походить з староруської мови та в Київській Русі ним називали плановий збір меду¹. Журналіст та історик Вахтанг Кіпіані підкреслює те, що слово «хабар» в багатьох арабських мовах має значення *звістки* або *новини*, та входить у лексикон наших

¹ Пор. Валле В. *З історії корупції. Від Старого Завіту до епохи Середньовіччя* [PDF], Київ 2019, 22.

пращурів завдяки активним зв'язкам зі Сходом. Як в тогочасній Київській Русі, так і в інших народів, існувала практика вирішувати власні питання за рахунок певних коштів чи інших матеріальних речей, що, власне, і було звісткою про те, що справу вирішено².

Корупція на київських землях виникла ще задовго до виникнення Київської Русі, оскільки, як ми знаємо з стародавньої історії, племінний устрій був побудований так, що краща здобич діставалась завжди сильнішим та впливовішим представникам плем'я. У Київській Русі була схожа ситуація, так як розпорядником усього державного майна та правителем цих земель був князь, а все, що було на київських землях належало князівській родині. Всю цю власність вона ділила між собою, не допускаючи до казни тих, хто не належав до династії руських князів³.

В Київській Русі державні чиновники отримували зарплатню безпосередньо від людей, а не з державної казни, та не зважаючи на те, що в сучасності такі дії б розглядались, як корупція та пряме вимагання грошей, в цей час це було нормою і така система мала назву «*кормління*»⁴. Як зазначає доктор історичних наук В'ячеслав Корнієнко, ця система діяла не лише в Київській Русі, але й була поширена на європейських землях та передбачала, щоб окремі визначені території були закріплені за певними слугами князя чи безпосередньо за ним самим. Тому, населення зобов'язувалось раз на рік сплачувати данину задля утримання держави та її структур. Більшість людей, перед якими ставили завдання збирати данину, дивились на свою професію, як на інструмент для збагачення, оскільки вони могли самовільно збільшувати необхідну кількість данини, яку потрібно було зібрати, маючи на меті привласнити собі те, що було поза нормою збору⁵. Кандидат історичних наук Дмитро Гордієнко стверджує, що

² Пор. Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кініані: Корупція в Київській Русі* // www.youtube.com (09.11.2020).

³ Пор. Там само.

⁴ Пор. Пилипенко В. *Корупція на українських землях як питання курсу історії держави та права* // *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка* 2 (2020) [PDF], 281.

⁵ Пор. Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кініані: Корупція в Київській Русі* // www.youtube.com (09.11.2020).

в Придніпров'ї бояри не завжди вдавались до таких дій, однак на Галичині практично такий тип корупції став звичним явищем. Прикладом цього є подія, що згадується в літописах, коли князі Ігоровичі прийшли в Галич, тоді замітили ці злочинні дії бояр та за це вбили близько 500 з них⁶.

В давньоруській державі дипломатичні стосунки часто формувались на підкупі та обмані. Як зазначає кандидат історичних наук Олександр Алфьоров, похід Святослава Хороброго на землі Болгарії відбувся через те, що візантійський імператор попросив його про це та надіслав йому кількесот кілограмів золота. Проте, смерть Святослава Хороброго від печенігів відбулась через такий же підкуп, який здійснив для них інший візантійський імператор⁷.

Боротьба за київський престол була систематичним явищем, та часто вона була несправедливою і підступною. Одним з таких прикладів є вчинок Володимира Великого, який забажав усунути свого брата Ярополка з боротьби за київський престол. За певну суму він зміг підкупити боярина Блуда, який служив у його брата, та домовившись з ним про це, боярин виконав політичне замовлення Володимира і згодом боярин, разом з двома варягами вбили Ярополка⁸. Такі дії князя Володимира і стали прикладом політичної корупції.

Кандидат історичних наук Ольга Щодра приводить в приклад ще одну, багатьом відому історичну подію, яка теж містила в собі корупційну складову. За часів правління князя Ігоря, восени 945 року, коли данина була вже зібрана, до князя прийшли дружинники з доріканнями про те, що вони недостатньо забезпечені у порівнянні з воїнами воєводи Свенельда. Для вирішення цього питання вони запропонували йому провести повторний збір данини, до чого князь і прислухався. Проте, коли про його наміри дізнались древляни, то обурились і зробили засідку князю Ігорю, підчас якої його жорстоко вбили. Після

⁶ Пор. Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кініані: Корупція в Київській Русі* // www.youtube.com (09.11.2020).

⁷ Пор. Там само.

⁸ Пор. Лук'янюк В. *Володимир – великий князь київський* // www.jnsm.com.ua (13.11.2020).

його смерті Київську Русь очолює княгиня Ольга, яка першим ж ділом мститься древлянам за смерть її чоловіка⁹.

Смерть князя Ігоря була поштовхом до впорядкування процесу збору данини. Княгиня Ольга утверджує нові правила, через що її можна назвати однією з перших діячок, що намагалась боротись з корупцією. Нові принципи передбачали те, що збір данини здійснюють лише поставлені для цього особи і тільки у визначених для цього місцях – *погостах*. Було також приписано розміри данини, які потрібно було сплатити у визначений для цього період часу. Однак, і при такій системі був відкритий простір для корупційних діянь, оскільки ті особи, які здійснювали збір данини, могли, як і раніше, брати більше за норму та цей надлишок від установленної суми привласнювали собі, що було не рідким явищем у цьому часі¹⁰.

Перші норми права у Київській Русі були написані в XI столітті князем Ярославом Мудрим у його літописі «*Руська правда*». Основними покараннями, які були передбачені у цьому літописі були помста та компенсація за вчинені дії, що залежала від статусу людини¹¹. Матеріальна компенсація за певний злочин розподілялась так, що одну частину отримував князь та державна скарбниця, а інша надходила потерпілому. Проте, така система для князів була не стільки інструментом для збереження справедливості, як засобом для збагачення. Згодом, практично усе багатство було сконцентровано у руках тогочасної еліти, оскільки розміри багатства визначали статус людини у суспільстві, що часто ми можемо спостерігати і в сьогоденні¹².

Згодом настав інший значимий період в історії України – часи козаччини. У цьому часі, хабар для козаків був простою фінансовою дією та мав назву «*підсула*» чи «*упоминки*». Практикування подарунків у цьому історичному

⁹ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в Київській Русі* // www.youtube.com (09.11.2020).

¹⁰ Пор. Журавель Я. – Богайчук В. *Система збирання данини та причини її реформування в Київській Русі* // *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)* 15 (2019) [PDF], 53.

¹¹ Пор. Валле. *З історії корупції. Від Старого Завіту до епохи Середньовіччя*, 22-23.

¹² Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в Київській Русі* // www.youtube.com (09.11.2020).

періоді було найбільш поширеним серед найвищої верстви населення, та під ними мались на увазі не лише гроші, але й могли бути інші матеріальні речі. Однак, корупція у цей час проявлялась не лише у вигляді хабарництва, але й поширеною також була практика непотизму. Гетьман Богдан Хмельницький призначав біля себе на певні високі посади велику кількість родичів та близьких йому людей, а нижчі уряди були роздані слугам чи іншим бажаючим за певну платню. Проте, така практика була поширена і в європейських країнах задля збагачення державної скарбниці¹³.

Коли у Запорізькій Січі траплявся такий випадок, що когось піймали на гарячому в корупційних діях, то діяли кардинально, страчуючи таких осіб. Прикладом цього був козацький старшина Грицько Чорний, якого через певні схеми у роботі зі скарбницею четвертували. Звичаєве право, що було в Запорізькій Січі містило в собі приписи щодо покарань за корупцію, які були доволі жорстокими, однак, не зважаючи на це, корупція все ж продовжувала траплятись¹⁴. Найчастіше, місцем де вона виникала була митниця, оскільки саме через неї проходив великий потік коштів та дорогоцінних речей, що породжувало спокус до корупційних дій у митників¹⁵.

Проте, як зазначає кандидат історичних наук Григорій Савчук, корупція у Запорізькій Січі не стала поширеним явищем, оскільки вона є там, де є чіткий апарат управління та кодифіковане право, але ні одного з цих пунктів не було на Січі. Запорізька Січ мала такий устрій, що корупція для козаків не мала ніякого сенсу, оскільки, перед тим як прибути на козацькі землі, усі повинні були відійти від своєї сім'ї, або взагалі її не мати. Це пов'язано з тим, що людина, яка є без сім'ї, не має потреби в великих багатствах, оскільки не повинна нікого утримувати, а ті, що все ж таки назбирали певний капітал у походах, могли перед смертю роздати його іншим козакам або пожертвувати його на церкву¹⁶.

¹³ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція по-козацьки* // www.youtube.com (11.11.2020).

¹⁴ Пор. Там само.

¹⁵ Пор. Пилипенко В. *Корупція на українських землях як питання курсу історії держави та права*, 282.

¹⁶ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція по-козацьки* // www.youtube.com (11.11.2020).

У 1654 році Богдан Хмельницький уклав союз з Московською державою, що запустило процес збільшення впливу Московії на українських територіях і вже у XVIII столітті в українській канцелярії неможливо було отримати жодної довідки чи дозволу без давання хабаря. З плином часу, все більше українських державних установ мали у собі московських представників. Чиновник, який був поставлений царським урядом, знаходився у кабінеті та збирав з людей хабарі за те, щоб вони мали змогу отримати необхідні їм документи. Таким способом Московія утримувала чиновників та зобов'язувала їх, щоб певну умовну частину від отриманих хабарів вони віддавали в царську казну, а решту вони могли залишати собі. Така поведінка російських чиновників мала вплив і на козацьку старшину. Все частіше вони ставили в пріоритеті свої глобальні політичні інтереси, водночас, відносячи на задній план власні цінності та честь¹⁷.

У часи правління гетьмана Івана Мазепи, фінанси держави та його особисті кошти були одним цілим, що було причиною багатьох зловживань. Існує думка істориків про те, що свою посаду він здобув за допомогою хабаря, передавши діжку зі золотом московському князю Василю Голіцину, який в часі виборів у 1867 році підкупив козацьку раду¹⁸.

Знаковим у свій час документом, який упорядковував життя держави та містив у собі антикорупційну програму, є конституція Пилипа Орлика, що була написана у 1710 році. Дослідники виділяють у ній три положення, які прямо вказували на присутність корупційних схем у тогочасній державній структурі та пропонували засоби для запобігання цих дій. Дев'ята та десята глава цього документу закріплює правило про те, що вибори урядовців чи полковників повинні відбуватись за допомогою вільного голосування. В них також містилось застереження для гетьмана, щоб він за певні подарунки і хабарі не вдавався до самовільного призначення осіб на певні посади. Згідно цих антикорупційних законів гетьман не повинен був мати вільного доступ до

¹⁷ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція по-козацьки* // www.youtube.com (11.11.2020).

¹⁸ Пор. Там само.

державної скарбниці, а державні маєтки чи інші угіддя він не міг самовільно привласнити або дати в користування іншим людям, що не мали для цього значних заслуг. В свою чергу, третій пункт у запобіганні корупції відносився до праці підскарб'я, та пропонував перед вступом на цю посаду скласти офіційну присягу про те, що він буде чесним і не буде вдаватись до зловживань з державною скарбницею¹⁹. Цей документ був революційним, оскільки в цей час переважаючою формою управління у світі була монархія, а текст цього документу значно скорочував можливості та права гетьмана. Але, через те, що цей документ був спрямований для демократичної форми правління та передбачав керування Україною, яка була б вільною від впливу Московського Царства, тому він не був актуальним для часу свого написання, через що і залишився лише пам'яткою²⁰.

Подальшим вагомим періодом в історії України, у якому продовжувалась розвиватись проблема корупції на українських землях, був час, коли більша частина території України увійшла в склад Російської імперії наприкінці XVIII століття. Вже з самого початку зародження Російської імперії існувала тенденція, що чим більші території держави, тим поширенішим було явище корупції поміж чиновників. Доктор історичних наук В'ячеслав Мордвінцев стверджує, що у XVIII столітті в Російській імперії, усі, хто вступали на певну посаду, давали підписку, в якій зобов'язувались ніколи не брати хабарів. Проте, ці підписки порушувались та не було отримано бажаного ефекту від цієї практики²¹.

Задля того, щоб передати хабар, чиновники придумували безліч способів, які б не дали можливості їх у чомусь запідозрити. Однією з таких схем була

¹⁹ Пор. Верховна Рада України. *Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін* // gska2.rada.gov.ua (15.11.2020).

²⁰ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція по-козацьки* // www.youtube.com (11.11.2020).

²¹ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в Російській імперії* // www.youtube.com (13.11.2020).

передача коштів між людьми, як умовного програшу в карточній грі чи в інших азартних іграх, що дозволяло їм уникати відповідальності за корупцію²².

Покарання за корупційні дії в Російській імперії було досить жорстоким: довготривалий термін ув'язнення, побиття чи навіть страта. Смертне покарання увійшло в практику ще за часів Московського князя Івана Грозного²³. Тоді, одним із перших, хто був в такий спосіб покараний за корупцію, був дяк, якого спіймали на гарячому при взятті хабаря, якого йому передали в вигляді золотих монет, що були поміщені в запеченого гусака. Цей вид покарання був найбільш поширеним до того часу, доки в ХІХ столітті імператор Олександр ІІ не розпочинає іншу практику відповідальності за корупцію. Чиновників, які були замічені в корупційних діях, він наказував звільняти та видавав заборону на те, що в подальшому навіть діти цих чиновників не мали змоги займати будь-яку державну посаду. Однак, навіть такі жорсткі покарання не зменшували випадків корупції у суспільстві²⁴.

Історики зазначають, що корупція на українських землях, які входили в склад Російської імперії, в порівнянні з корупцією, що була на російських теренах, була меншою. Вони пояснюють це тим, що ментальність українців була іншою ніж в росіян та можливості для корупції на цих теренах були меншими. Російська імперія намагалась завжди тримати в покорі людей, які проживали на українських територіях. Задля цього вона відправляла російських службовців, які контролювали суспільні та державні процеси на цих територіях²⁵.

Проте, були в Російській імперії і такі чиновники, які не лише не брали хабарі, але й боролися проти них. Прикладом цьому був губернатор Києва Іван Фундуклей, що працював на цій посаді в 1839-1852 роках за правління імператора Миколи І. Іван Фундуклей отримав у спадок від свого батька, який

²² Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в Російській імперії* // www.youtube.com (13.11.2020).

²³ Пор. Валле. *З історії корупції. Від Старого Завіту до епохи Середньовіччя*, 27-28.

²⁴ Пор. Ярошенко М. *Протидія корупційним правопорушенням серед губернської чиновницької адміністрації в Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття* // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* 32 (2017) [PDF], 31-32.

²⁵ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в Російській імперії* // www.youtube.com (13.11.2020).

працював купцем, великий спадок і тому ці кошти він використовував також для державних потреб. Задля того, щоб інші чиновники не брали хабарів, він мотивував їх доплатою з власних збережень. Особливу увагу він звертав на правоохоронні органи, оскільки в цій ділянці, ще до його правління з'явилась тенденція, що вони сповняли не лише державну службу, але й виконували поручення тих, хто їм щедро платив. Фундуклей намагався особисто приймати людей на державні посади, оскільки шукав таких самих принципових людей, як і він. Також він активно співпрацював з підприємцями, закликаючи їх не вдаватися до давання хабарів, а кошти, які б вони хотіли дати комусь у такий спосіб, радив спрямувати на благодійність²⁶.

У цей час, коли більша частина українських територій знаходилась у складі Російської імперії, західна частина українських земель була в складі Австро-Угорщини. Корупція у вигляді подарунків чи підкупу в Австрійській імперії вважалась нормальним явищем. Найчастіше корупція проявлялась на митниці, оскільки в Галичині проходив кордон одразу трьох імперій, що сприяло не лише торгівлі, але й також незаконним перевезенням товарів за хабар. Проте, не лише гроші давали більші можливості, але й важливими також були зв'язки з впливовими людьми, оскільки без них не можливо було розвивати свою кар'єру у владних структурах²⁷.

Каденція депутата Галицького сейму тривала шість років та не передбачала завчасного відкликання суспільством з його посади. Такі умови праці створювали для посадовців ґрунт для зловживання своїм службовим становищем, вирішенню будь-яких справ та набуття ними корисних знайомств²⁸. В цей час вони не отримували заробітної платні за свою роботу, а лише в період сесії їм видавались по 5 гульденів на день задля потреб проживання та харчування. Історик Іван Сварник звертає увагу на те, що джерелом прибутку

²⁶ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в Російській імперії* // www.youtube.com (13.11.2020).

²⁷ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Найгучніші корупційні скандали в Австро-Угорщині* // www.youtube.com (14.11.2020).

²⁸ Пор. Храбатин Н. *Вибори колись: кого вибирали галичани в минулому* // firtka.if.ua (15.11.2020).

чиновників в цей час було ухвалення рішень, які лобіювали інтерес певних осіб чи впливових груп. Інколи їхні корупційні дії виявлялись перед суспільством, однак впливові зв'язки та прикривання чиновниками один одного, давали можливість владнати ситуацію та продовжувати власні зловживання²⁹.

Виборчий процес у тогочасній Галичині не обходився без хабарів та корупційних схем. Тих людей, які продавали свій голос за певного кандидата називали «хрунями». Серед сільського населення, представниками якого переважно були українці, вибори відбувались у два етапи та система була побудована так, щоб представники українського населення мали чим менше можливостей отримати посаду у Галицькому сеймі³⁰. Кандидат історичних наук Уляна Уська розповідає про те, що на першому етапі голосування обирали одного представника від 500 селян, однак, задля того щоб зменшити кількість цих виборців навмисно не повідомляли про місце голосування, тому селяни намагались знайти виборчого комісара та не дати йому можливості сфальсифікувати вибори³¹. Виборчий процес найчастіше відбувався у шинку або канцелярії старости, а вїйт, який би мав стояти на захисті прав селян, часто піддавався спокусі корупції та всіяко сприяв обранню потрібних йому кандидатів. Ще однією особливістю цих виборів було те, що голосування не було таємним, а кожен хто приходив говорив про свій вибір писарю. При записі ім'я та прізвища певного кандидата писар міг свідомо зробити помилку, та підчас підрахунку голосів вони б вважалися недійсними³². Були і ще брудніші технології, коли хтось з кандидатів наймав радикально налаштованих осіб, які займались побиттям людей, що йшли на дільницю, або залякували їх задля того, щоб виборців було менше, а приходили лише ті, голоси яких були куплені. Як зазначає кандидат історичних наук Олена Аркуша, зали в яких проходило

²⁹ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Найгучніші корупційні скандали в Австро-Угорщині* // www.youtube.com (14.11.2020).

³⁰ Пор. Дрогобицька О. *Вибори: гроші, горілка та бойкот. Як проходили вибори у Галичині 100 років тому* // report.if.ua (17.11.2020).

³¹ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Найгучніші корупційні скандали в Австро-Угорщині* // www.youtube.com (14.11.2020).

³² Пор. Дрогобицька О. *Вибори: гроші, горілка та бойкот. Як проходили вибори у Галичині 100 років тому*.

голосування були переповнені людьми, оскільки ті органи, які повинні були дбати за порядком теж були зацікавленими в фальсифікаціях, а атмосфера шуму, штовханини та залякування сприяла отриманню потрібних для влади результатів. В певний момент, коли ті, хто проводили вибори, розуміли, що потрібний кандидат отримав необхідну кількість голосів, то могли завершити голосування, зачинивши дільницю, пояснюючи це тим, що виборчий комісар раптово захворів або просто перевівши годинник до часу закриття³³.

Наступним етапом розквіту корупції на українських землях був період, коли Україна входила у склад СРСР, у 1922-1991 роках. Після розпаду СРСР уся партійна еліта наголошувала на тому, що у Радянському Союзі корупції не існувало. Але таке враження видавалось лише через те, що корупційні схеми були на стільки налагоджені та вдосконалені, що їх практично було майже неможливо помітити³⁴.

Ще з 1918 року боротись з корупцією розпочав голова РНК Володимир Ленін, який першим видав декрет про хабарництво. Цей правовий акт постановляв карати хабарників п'ятьма роками ув'язнення, не залежно від того чи людина брала хабар, чи його давала. Кандидат історичних наук Олег Бажан, відкриває факти про те, що людей, які допомагали владі виявляти корупціонерів заохочували матеріальною винагородою, даючи їм 10 % від конфіскованої суми. Тому, станом на 1922 рік, більша частина ув'язнених в Радянському Союзі, відносно до усіх засуджених, відбували покарання саме за корупційні злочини, а з 1927 року влада вдалась до більш радикального методу покарання – розстрілу³⁵. Однак, Ленін разом з усією більшовицькою владою, не зважаючи на введення в дію антикорупційного декрету, все ж нищить судовий устрій, вводячи замість нього «народні суди», які були фарсом, і цілком служили наказам та забаганкам

³³ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Найгучніші корупційні скандали в Австро-Угорщині* // www.youtube.com (14.11.2020).

³⁴ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в СРСР. Частина 1* // www.youtube.com (16.11.2020).

³⁵ Пор. Там само.

Комуністичної партії. Такий судовий устрій був лише імітацією сповнення справедливості і дозволяв владі контролювати суспільство³⁶.

В СРСР хабарництво найбільше було поширеним серед тих, хто мав вплив і доступ до певної документації. Хабарі були не лише у вигляді грошей, але й інших матеріальних речей, особливо тих, які були в дефіциті у Радянському Союзі³⁷. Рівень цієї корупції був такий, що за хабар можна було отримати навіть радянський паспорт, який відкривав селянам доступ до міста. Процес отримання паспорта був таким, що для цього потрібно було звертатись до районного комісаріату НКВС з довідкою, яку мали владу видавати сільський голова або голова колгоспу, і, власне, задля отримання цієї довідки вимагали чималий хабар³⁸.

У 1922-1953 роках, за правління Йосипа Сталіна існувала позиція, що увесь стан справ у суспільстві та розвиток держави залежить від чиновників. Саме тому, Йосип Сталін пильно дивився за набором кадрів на ту чи іншу посаду. Проте, як зазначає кандидат історичних наук Віктор Крупина, серед тогочасних управлінців практично не було людей, які б цілком відповідали своїй посаді та були у цій праці компетентними. Внаслідок цього, такими чиновниками було легко управляти вище стоячими керівниками, оскільки вони були готові виконати будь-яке доручення задля того, щоб залишитися на своїй посаді та отримувати від неї вигоду. У 50-х роках ХХ століття популярною практикою вищих чиновників було влаштовувати близьких людей чи вихідців з рідного регіону на державні посади, які в подальшому працювали, вирішуючи свої спільні питання та сприяли розвитку свого краю, виділяючи для нього більшу кількість коштів та інших ресурсів³⁹.

У 1966 році, коли до влади прийшов Леонід Брежнєв, при підборі кадрів на державні посади брали до уваги не лише впливові знайомства того чи іншого

³⁶ Пор. Вітвицький Б. *Корупція в Україні: Що потрібно розуміти і що потрібно робити?* // Аналітична платформа VoxUkraine voxukraine.org (16.11.2020).

³⁷ Пор. Пилипенко В. *Корупція на українських землях як питання курсу історії держави та права*, 283.

³⁸ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в СРСР. Частина 1* // www.youtube.com (16.11.2020).

³⁹ Пор. Там само.

кандидата, але ще й виникли негласні розцінки за отримання певної посади⁴⁰. Для багатьох це була ваблива пропозиція, оскільки посада в державній структурі давала не лише престиж та вплив у суспільстві, але й приносила чималий прибуток, через те, що зарплати чиновників були у 5 разів вищими ніж у звичайного населення. Також вони отримували від партії грошове забезпечення, яке було ще у рази більшим ніж офіційна зарплатня. Партійні чиновники завжди відчували себе у безпеці⁴¹. Опинившись в цій системі, чиновник забезпечував собі недоторканність аж до смерті, оскільки тогочасна державна система захищала їх навіть тоді, коли когось з них було виявлено на зловживанні своїм становищем чи інших корупційних злочинах⁴².

Вже з 70-х років ХХ століття хабарі стали звичним явищем і серед торговців, які задля успішного розвитку свого бізнесу ділились прибутком з правоохоронними органами та кримінальними авторитетами. Проте, інколи Радянська влада організовувала полювання на хабарників, підчас якого найперше затримували тих, які були найзаможнішими та тих, що порушували негласні закони скромності⁴³.

Корупція на стільки розвинулась, що продовжувала поширюватись та входити в усі сфери людської діяльності. Тому, причиною розпаду Радянського Союзу було не лише те, що підґрунтям його політики було кровопролиття, тортури та знущання, але й те, що економічна політика була неефективною та вщент пронизаною корупцією⁴⁴. Однак, найгіршим є те, що політики в сучасній Україні продовжують наслідувати Радянську владу у їхньому ставленні до корупції, але це можна пояснити тим, що більшість представників сьогоденної

⁴⁰ Пор. Коткін С. – Шайо А. (ред.). *Політична корупція перехідної доби. Скептичний погляд*. Київ 2004, 181.

⁴¹ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в СРСР. Частина 1* // www.youtube.com (16.11.2020).

⁴² Пор. *Політична корупція перехідної доби. Скептичний погляд*, 172.

⁴³ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в СРСР. Частина 2* // www.youtube.com (18.11.2020).

⁴⁴ Пор. Там само.

влади є або вихідцями цієї системи, або нащадками тих, хто був до неї причетний⁴⁵.

2.2. Становище проблеми корупції у незалежній Україні

Ставши незалежною, Україна розпочинає працювати над власним законодавством і таким чином, у 1995-1997 роках було здійснено перші кроки задля формування державної політики у сфері боротьби з корупцією. Прийняті в цей період закони, хоч і не торкалися напряму питання вирішення корупційної проблеми, але стали підґрунтям для подальшої праці у цій сфері. В часовому періоді до 2003 року, усі прийняті рішення та законодавчі акти прийняті владою, не містили у собі жодного рішення, яке б спонукало до дій у вирішення цього питання, а завдяки ним, влада лише декларувала свою позицію у її ставленні до корупції, що не мали нічого спільного з їхніми вчинками. Проте, в усі подальші роки приймалися закони та видавалися нормативно-правові акти, які до 2009 року сформували чітку структуру державної політики щодо боротьби з проблемою корупції. Так у 2005 та 2006 році Верховна Рада України ратифікувала два міжнародних документи: Цивільну та Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, що спонукало владу утвердити таку антикорупційну політику, яка б відповідала міжнародним стандартам. На законодавчому рівні корупція була визнана, як така, що несе загрозу національній безпеці і тому, до формування антикорупційної політики було залучено Раду національної безпеки та оборони України, яка розглядала певні корупційні загрози та за рішенням президента видавала настанови для усіх державних структур задля активнішої боротьби з явищем корупції. Прийняті за цей період закони засвідчили бажання влади до зміни становища з корупцією в Україні, вказали необхідний вектор

⁴⁵ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в СРСР. Частина 1* // www.youtube.com (16.11.2020).

праці та стали основою для формування подальших методів у боротьбі проти корупції⁴⁶.

Після того, як Україна проголосила свою незалежність, розпочалась, так звана, приватизація. Вона мала на меті зробити українських народ нацією власників та обіцяла великі можливості для кожного громадянина України. Проте, це виявилось черговим обманом українського суспільства⁴⁷. Доктор економічних наук Олег Кузьмін звертає увагу на те, що після розпаду Радянського Союзу колишні країни-учасники розпочали самостійне життя, та економіка в таких державах, як Чехія та Словаччина стрімко зростала. Проте, в Україні цього економічного дива не відбувалось, а в 1995 році розпочався процес масової приватизації, підчас якого люди отримували ваучери, що давали їм можливість бути власниками незначної частини певного державного підприємства. Але через початок інфляції велика частина українців не знала, що їм з цими цінними паперами робити. Період інфляції зіграв на руку багатьом спекулянтам та рекетирам, які різними способами намагались зібрати в своїх руках якомога більшу кількість сертифікатів, що були для них цікавими. Після того, як вони через довірчі товариства скуповували у людей ваучери по низькій ціні, то збирали повні пакети акцій та продавали їх заможним людям. Проте, існували і такі угруповання, які виманювали або силою забирали ці ваучери у людей. Саме чотири класи людей: червоні директори, рекетири, колишні комсомольці та кооператори, які були задіяні в процесі приватизації, стали фундаментом для виникнення олігархії в Україні⁴⁸.

Бізнес структури, які практично за безцінь отримували в свою власність державні підприємства та природні ресурси, експлуатували їх по максимуму, не інвестуючи нічого у їхню модернізацію та розвиток. Таким чином, певні групи людей збагачувались, та вже у другій половині 1990-х років все більше

⁴⁶ Пор. Центр громадської експертизи. *Запобігання та боротьба з корупцією: політичні декларації замість реальних заходів і дій*, 27-30.

⁴⁷ Пор. Валле. *Корупція: Роздуми після Майдану*, 156.

⁴⁸ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні* // www.youtube.com (23.11.2020).

державної власності перебувало в руках окремих осіб, які згодом стануть олігархами⁴⁹.

Як зазначає політолог Володимир Фесенко, під час перших виборів, в яких переміг Леонід Кучма, бізнес групи підтримали його, оскільки до цього він займав посаду керівника українського союзу підприємців і промисловців. За те, що вони посприяли його перемозі, він не раз допомагав їм у вирішенні їхніх питань та допомагав тим окремим особам, які через короткий період часу, завдяки цьому, стануть олігархами. Керівником уряду при президентському правлінні Кучми був Павло Лазаренко, який сформував цілу корупційну систему лояльності, яка передбачала хабарі міністрам, що відповідали за ті чи інші сфери питань. Однак, Лазаренко не зупинився на цьому та вирішив взяти під власний контроль корпорацію у Дніпрі «Єдині енергетичні системи України», що займалась транспортуванням газу з Росії та країн Азії, а керівником цієї структури в цей період була кандидатка економічних наук Юлія Тимошенко⁵⁰.

В цей же час, у 1995 році на Донеччині засновується конкурентна для попередньої компанія, що торгувала газом, «Індустріальний союз Донбасу», власником якого був Євген Щербань, який вважався одним із перших олігархів в Україні. Проте, вже у 1996 році, через конкуренцію, його було вбито, а як визнав у 2003 році суд, замовником цієї політичної корупційної розправи був прем'єр-міністр Павло Лазаренко⁵¹.

Саме з ім'ям Павла Лазаренка пов'язаний перший масштабний корупційний випадок в незалежній Україні. У 1998 році його затримують у Швейцарії за порушення правил перетинання кордону, оскільки він намагався в'їхати не за українським, а за панамським паспортом, що викликало підозру у прикордонників. Після цього увесь світ та Україна дізнались про значні суми коштів, які Лазаренко відмивав у кількох країнах⁵². Як зазначає журналіст-

⁴⁹ Пор. *Економічні провали незалежної України: ваучерна приватизація* // Інформаційне агентство «Конкурент» konkurent.ua (25.11.2020).

⁵⁰ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні* // www.youtube.com (23.11.2020).

⁵¹ Пор. Там само.

⁵² Пор. Лещенко С. *Американська сага Павла Лазаренка* // Українська правда www.pravda.com.ua (25.11.2020).

розслідувач Дмитро Гнап, якраз тоді українці вперше почули таке визначення, як «*офшори*», оскільки, саме через одну з офшорних компаній, Лазаренко виводив на банківські рахунки інших країн гроші, які отримував, як хабар від бізнесу за покровительство над ними. Одразу, як тільки Генеральна прокуратура порушила проти нього кримінальну справу, а депутати зібрались для того, щоб проголосувати за зняття з нього недоторканності, він покинув Україну та бажав отримати політичного притулку в США. Проте, йому відмовили в цьому, а за його корупційну діяльність американський суд виніс йому вирок у 6 років тюремного ув'язнення. Цей випадок показав суспільству те, що корупція в найвищих ешелонах влади існує та сягає сотні мільйонів доларів⁵³.

У Донецьку, в цей час, розпочинає свою кар'єру олігарх Рінат Ахметов, який на сьогоднішній день вважається найбагатшою людиною в Україні. Саме він викупив підприємства, які належали вбитому Євгену Щербаню. Проте, його кар'єрний схід теж трапився за дивних обставин, коли внаслідок вибуху на стадіоні «Шахтар» загинув тогочасний кримінальний авторитет Донеччини, який контролював усі грошові потоки в цьому регіоні. Саме після цього, на політичній арені появляється постать Віктора Януковича, якого призначають очільником Донецької області, та який одразу знайшов спільну мову з усіма місцевими групами впливу⁵⁴.

На виборах у Верховну Раду в 1998 році, більша частина кандидатів у депутати становили представники бізнесу, які сформували свої багатства за допомогою різних схем, що відбувались у 90-х роках в Україні. Це стало переломним моментом для політичного життя України, оскільки вже на початку 2000-х років третина депутатів походила зі сфери бізнесу⁵⁵. Вони створювали партії, які не ставили собі за мету захищати інтереси громадян, а задля того, щоб олігархи могли тримати під власним контролем політичне життя країни та

⁵³ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні* // www.youtube.com (23.11.2020).

⁵⁴ Пор. Там само.

⁵⁵ Пор. Там само.

приймати ті закони, які б приносили їм вигоду⁵⁶. Тому вони з радістю вкладали раніше зароблені гроші у політику, оскільки для них цей процес приносив ще більші прибутки. Експерт Інституту політичної освіти Олександр Солонтай, звертає увагу на те, що саме тоді зародився новий вид політичної корупції, яка ґрунтувалась на тому, що будучи при владі, певні особи отримували завдяки різним корупційним схемам великі потоки грошей та заодно мали у своїй власності засоби масової інформації, завдяки яким завжди можна було б виправдати ті чи інші дії державного службовця⁵⁷.

Прикладом великої політичної корупції стали президентські вибори у 2004 році, які увійшли в історію, як найбрудніші. Тодішня влада використовувала усі можливі методи та технології задля виграшу бажаного їм кандидата, яким був Віктор Янукович. У цих виборах брали участь 24 кандидати на президентське крісло, однак тогочасні соціологічні дослідження вказували, що явними лідерами були тодішній голова Національного банку Віктор Ющенко та Віктор Янукович, який на цей час обіймав посаду прем'єр-міністра. Підчас першого туру виборів 31 жовтня 2004 року, прогноз соціологічних опитувань здійснився та боротьбу продовжили саме ці два кандидати⁵⁸. Однак, не зважаючи на те, що в обидвох кандидатів у першому турі були великі шанси на перемогу, все ж влада вдалась до фальсифікацій та політичної корупції⁵⁹. Ющенко мав більшу підтримку на Заході країни, а Янукович на Сході та в Криму. На теренах Донеччини та в інших східних областях активно застосовувався адмінресурс, відбувався тиск на керівників та працівників усіх державних структур, а студентів деяких вищих навчальних закладів залякували і змушували їх показувати свої бюлетені з позначкою за потрібного для влади кандидата. Підчас другого туру виборів 21 листопада, відбувались нові фальсифікації: у списках виборців на Сході з'являлись нові, раніше не відомі прізвища людей, кількість

⁵⁶ Пор. Валле. *Корупція: Роздуми після Майдану*, 147.

⁵⁷ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні* // www.youtube.com (23.11.2020).

⁵⁸ Пор. Там само.

⁵⁹ Пор. Валле. *Корупція: Роздуми після Майдану*, 130.

яких, лише на окремих ділянках, досягала десятків тисяч. Для бажаного результату виборів влада відправляла на західні терени України велику кількість спостерігачів із Сходу, які були зацікавлені у фальсифікаціях. Проте, не зважаючи на те, що в часі цих виборів міжнародні незалежні спостерігачі повідомляли про масові правопорушення на виборчих ділянках, ЦВК не звертала на це увагу і вже вночі після виборів, коли було підраховано більшу частину голосів, попередні результати були кардинально іншими від досліджень екзит-полів⁶⁰. Опісля того, як ЦВК офіційно оголосила, що переможцем президентських виборів став Віктор Янукович, велика кількість людей вийшла на вулиці свої міст на знак протесту, що стало початком *Помаранчевої Революції*. Завдяки їй, суспільство змогло досягти того, що Верховний суд України не визнав результатів цих виборів та виніс рішення про проведення третього туру⁶¹. Велику надію людям також давав той факт, що тогочасного голову ЦВК Сергія Ківалова, який був активно задіяний у фальсифікації виборів, було звільнено, але відповідальність за свої протизаконні дії він так і не поніс. Проте, команда Віктора Януковича не відступила від своїх методів на цьому етапі. Активіст Валерій Шашко, який в часі третього туру перебував на Луганщині, пригадує, що політична корупція та махінації сягали небачених масштабів: замість членів комісій в окружних комісіях працювали працівники державної адміністрації, а у списках виборців, кількість, так званих, «мертвих душ» була понад 800 тисяч осіб. Однак, не зважаючи на всі ці корупційні діяння, у виборах все ж таки переміг Віктор Ющенко⁶².

Через 5 років президентського правління Віктора Ющенка, його наступником все ж таки став Віктор Янукович. За час його правління корупція досягала шалених масштабів, та в цьому був задіяний, як сам президент, так і його найближче оточення. Лише у 2009 році, сума корупційних коштів в Україні

⁶⁰ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні* // www.youtube.com (23.11.2020).

⁶¹ Пор. *Помаранчева революція* // Національний меморіальний комплекс героїв Небесної сотні – музей Революції Гідності www.maidanmuseum.org (27.11.2020).

⁶² Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні* // www.youtube.com (23.11.2020).

була такою, що експерти з Світового банку прирівнюють її з сумою, яку країна тоді заробляла за два місяці завдяки торгівлі⁶³. Журналіст-розслідувач Дмитро Гнап пригадує такі об'ємні корупційні оборудки, як багатьом відомі «*вишки Бойка*», при закупівлі яких було вкрадено більше ніж 150 мільйонів доларів. Найбільше у цей час від корупції потопали енергетична, вугільна та газова промисловості. Тому, за період президентської каденції Віктора Януковича, український бюджет через усі корупційні схеми недоотримав мільярди доларів⁶⁴.

Після того, як український народ чітко усвідомив, що дії влади суперечать обраному курсу України в ЄС, він вийшов на вулиці своїх міст в знак протесту. Розпочинаючи з 21 листопада 2013 року, з кожним днем все більше людей долучались до мітингу на майдані у Києві проти злочинних дій влади, та наприкінці лютого 2014 року досягли перемоги, поваливши цей злочинний державний уряд. Підчас *Революції Гідності* суспільство згуртувалось навколо спільної мети та засвідчило, що український народ здатен до соціальної згуртованості. *Революція Гідності* показала, що корупція не лише нищить моральні цінності у суспільстві та обкрадає народ, але й вбиває його, як це було з усіма тими, хто віддав своє життя у боротьбі проти корупційного режиму Віктора Януковича⁶⁵.

Енергійний запал до змін, який виник завдяки *Революції Гідності*, давав надію на те, що свідомість та цінності у людей поміняються, проте, значна частина суспільства все ж не змогла відмовитися від корупційної практики та подвійних стандартів, при яких корупційні вчинки інших людей засуджуються, а для своїх завжди знаходиться виправдання. Як показав час, влада, яка прийшла після *Революції Гідності*, також не проявила бажання задля рішучих дій у подоланні корупції, а продовжує підтримувати систему, при якій верхівка влади завдяки своєму становищу збагачується, а олігархат контролює політичні

⁶³ Пор. *Запобігання та боротьба з корупцією: політичні декларації замість реальних заходів і дій*, 6.

⁶⁴ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні* // www.youtube.com (23.11.2020).

⁶⁵ Пор. Валле. *Корупція: Роздуми після Майдану*, 9.

процеси в Україні та продовжує збільшувати свої статки⁶⁶. Та найбільше розчарування приносить те, що хабар у свідомості багатьох людей став звичкою. Через це, як ті, що дають, так і ті, що його беруть, не вбачають у цьому нічого злого та стверджують, що чинять це за власною волею⁶⁷.

Антикорупційна організація *Transparency International* провела у 2016 році дослідження, завдяки якому вдалось дізнатись ставлення українського народу до корупції та їхній погляд на те, які з державних інституцій вони вважають найбільш корумпованими. Попереднє дослідження такого типу було проведено у 2013 році, та воно показало, що третина громадян готові виходити на боротьбу проти корупції. В свою чергу, дослідження 2016 року стали більш оптимістичними, оскільки відсоток людей, які свідомі того, що корупція є злом у будь-якому її вигляді, і які готові їй протистояти, значно збільшився. Згідно опитуванням, 56 % людей поставили явище корупції у трійку найбільших проблем сучасної України. Більша половина українців вважають, що найбільш корумпованими є: усі держслужбовці, від президента до місцевих депутатів, правоохоронні органи, суди, бізнес-групи та олігархи. При цьому, 38 % людей зазначили, що їм доводилось протягом 2016 року давати хабар, та найчастіше вони це робили у закладах освіти, медицини, у взаємозв'язках із поліцією та у процесі отримання певних документів у бюрократичних державних органах⁶⁸.

Великою проблемою в Україні є те, що суспільство виявляє терпимість до корупції, змирившись з тим, що беззаконня неможливо подолати, і тому, значна кількість людей не робить нічого для того, щоб захистити свої права та боротись за демократичний порядок у країні. Така поведінка бере своє походження з радянського суспільного менталітету, та пройшовши такі переломні моменти в історії незалежної України, як два майдани та військовий напад Росії на Україну, все ж продовжує існувати у свідомості та житті багатьох українців⁶⁹.

⁶⁶ Пор. Валле В. *Корупція. Занепад соціального капіталу*. Київ 2018, 4-5.

⁶⁷ Пор. Мілер В. – Кошечкіна Т. *Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі*. Київ 2004, 11-12.

⁶⁸ Пор. *Барометр світової корупції – 2016* // *Transparency International Ukraine* ti-ukraine.org (28.11.2020).

⁶⁹ Пор. Валле В. *Корупція. Занепад соціального капіталу*, 5.

У скорому часі після *Революції Гідності*, влада розпочала антикорупційну реформу та створила низку антикорупційних органів: Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції⁷⁰. Але, при цьому, влада не подумала над тим, що праця цих антикорупційних органів не буде надто ефективно, оскільки в українському суспільстві не було достатньо людей, які б були компетентними та досвідченими у сфері боротьби з корупцією. Через це у новостворені структури влади доводилось запрошувати працювати іноземних спеціалістів⁷¹. Діяльність САП та НАБУ на цей час була беззмістовна, оскільки не було створено спеціалізованого суду, який би розглядав справи, що стосуються корупції. В свою чергу, НАЗК, ще з початків своєї діяльності не зважаючи на те, що його метою було виявляти корупцію, саме ж агентство було розкрите у декількох корупційних скандалах. Так, очільницю НАЗК Наталію Корчак звинувачували у зловживанні її службовим становищем та стверджували, що структура, яка повинна була б бути незалежною, працювала, догоджаючи зацікавленим особам⁷². В подальшому, за допомогою втручання Генеральної прокуратури у роботу незалежних антикорупційних органів, влада, замість того, щоб сприяти подоланню корупції, робила усе, щоб створити конфлікти між цими структурами та дискредитувати їх в очах українців, і усієї міжнародної спільноти. У 2016 році вступила у дію система електронного декларування, яка, не зважаючи на великий спротив серед політиків та можновладців, показала усім величезні статки і дорогоцінне майно, яке вони приховували. Однак, започаткування декларування не дало своїх результатів, оскільки НАЗК та інші правоохоронні органи свідомо гальмували процес перевірки декларацій, та притягнення винних до відповідальності. Також, фактом, який свідчить про небажання влади сприяти боротьбі з корупцією, було затягування процесу

⁷⁰ Пор. Телеканал ЗІК. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні* // www.youtube.com (23.11.2020).

⁷¹ Пор. Каленюк Д. *Простий рецепт подолання корупції в Україні* // Аналітична платформа VoxUkraine voxukraine.org (25.11.2020).

⁷² Пор. Валле. *Корупція. Занепад соціального капіталу*, 182.

створення Вищого антикорупційного суду. Не зважаючи на те, що закон, який передбачав створення ВАС було прийнято ще у 2016 році, через велику кількість бюрократичних процедур та затягування збоку влади, фактично він розпочав своє існування у 2019 році⁷³.

Згідно останніх досліджень антикорупційної організації *Transparency International* у 2019 році, у списку індексу сприйняття корупції Україна займає 126 місце серед 180 країн, які брали участь у дослідженні. Отримавши 30 балів зі 100 можливих, Україна опустилась до рівня 2017 року, але зважаючи на те, що у 2013 році, вона отримала лише 25 балів, що стало найнижчим показником за всю історію проведення дослідження СРІ, можна стверджувати, що Україна хоч і в дуже малому темпі, та все ж робить кроки у боротьбі з корупцією⁷⁴. Однак, потрібно все ж бути свідомим того, що дослідження корупції в Україні показує лише приближені дані, оскільки деякі показники, що впливають на цю статистику, не є загальнодоступними або знаходяться в тіні, а значна кількість корупційних схем є ще не пізнаними та не розкритими антикорупційними органами⁷⁵.

Тому, лише від суспільства залежить успіх України у боротьбі з корупцією. Найперше, все залежить від того, чи зможе кожен змінити власне мислення та відмовитись від того, щоб давати чи брати хабар. Потрібно розвивати у собі нетерпимість до корупції та побороти страх показати свою позицію іншим. Саме таке українське суспільство, яке усвідомлює власну роль у боротьбі проти цього ганебного явища, та є готовим до рішучих дій, здатне змінити позицію України у світовому рейтингу боротьби з корупцією, та сприяти її подоланню.

⁷³ Пор. Валле. *Корупція. Занепад соціального капіталу*, 6-7.

⁷⁴ Пор. *Індекс сприйняття корупції – 2019* // *Transparency International Ukraine* ti-ukraine.org (29.11.2020).

⁷⁵ Пор. *Запобігання та боротьба з корупцією: політичні декларації замість реальних заходів і дій*, 7.

РОЗДІЛ 3

ДІЯЛЬНІСТЬ УГКЦ У НАПРЯМКУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Протягом усієї історії існування, УГКЦ вдало сповняє свою місію та відповідає на усі актуальні виклики, що виникають у суспільстві, зокрема на проблему явища корупції. Очільники УГКЦ при кожній нагоді представляли вірним позицію Церкви щодо цієї проблеми, та продовжують це робити і в сьогодні. У цій роботі зображені погляди і настанови тих провідників УГКЦ, які частіше за інших у своєму служінні звертали погляд на соціальну недугу корупції або соціальні явища, що до неї спонукають: митрополит Андрей Шептицький (1900-1944 рр.) давав цінні поради щодо вирішення соціальних питань у своїх пастирських посланнях, зокрема щодо протидії проблемі корупції; кардинал Мирослав-Іван Любачівський (1984-2000 рр.) представляв свою позицію щодо соціальних проблем споживацтва та несправедливості у власних проповідях; Блаженніший Любомир Гузар (2001-2011 рр.) та Блаженніший Святослав Шевчук (2011-... рр.) найактивніше звертали свій погляд на явище корупції і завдяки розвитку медіа-ресурсів, та інших технічних можливостей, доносили свою позицію та заклики до суспільства за допомогою конференцій, присвячених цій проблемі, в інтерв'ю, а також у пастирських посланнях і зверненні Синоду єпископів УГКЦ. Саме рішенням цього Синоду у 2016 році, була розпочата діяльність Центру протидії корупції УГКЦ, яке, за допомогою різних методів та ініціатив, намагається донести суспільству позицію Церкви щодо цієї проблеми та сприяти зміні свідомості людей, і їхнього ставлення до явища корупції.

3.1. Вчення предстоятелів УГКЦ у сфері боротьби з соціальною недугою корупції

26 серпня 1992 року кардинал Мирослав-Іван Любачівський у своїй промові зазначив: «Тепер нам треба застосувати соціальну науку Церкви в нашому щоденному житті. Це значить, що як Церква ми не можемо обмежуватися лише літургійним життям і проповідуванням Божого слова, а маємо бути всюди, де наш народ цього потребує»¹.

Одним з очільників УГКЦ, який свого часу був моральним лідером та продовжує ним бути до сьогодні, є митрополит Андрей Шептицький. Його принципи, погляди і дії є моральним дороговказом, який є важливим для суспільства незалежно від місця та часу його сприйняття. Митрополит Андрей Шептицький був богословом, і через це його погляди, та вчення у суспільній сфері мали богословську основу і ґрунтувались саме на Євангелії².

Андрей Шептицький в одному зі своїх послань до духовенства, що має назву «*О квестії соціальной*», зазначив, що: «Віддати кожному те, що йому належить, кожне його право пошанувати – це підстава всякого ладу, до якого веде наука Церкви»³. Будь-який економічний успіх, на думку митрополита, неможливий без моральності та Закону Божого, бо без них важко забезпечити рівноправ'я у суспільстві. Кожна особа має власне бачення щодо моральних основ етики і тому це не дає можливості досягти загальної рівноваги у суспільстві, оскільки людина у своїх відносинах буде завжди шукати вигоду та використовувати ситуацію для вирішення своїх власних потреб. Моральні основи, на яких повинне будуватись усе економічне буття, мають бути одними для всіх, незалежною від волі окремих людей, та такими, які б всіх однаково зобов'язували до справедливих відносин⁴.

Також ще однією проблемою, про яку говорить Андрей Шептицький є фальшивий патріотизм, який часто може приховувати за собою власний інтерес

¹ Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*. Львів 2014, 15-16.

² Пор. Маринович М. *Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми»*. Львів 2019, 29.

³ Шептицький А. *Документи і матеріали 1899-1944*. Т. I: *Пастирські послання 1899-1914 рр.* Львів 2007, 529.

⁴ Пор. Шептицький А. *Документи і матеріали 1899-1944*. Т. I, 8-9.

та корупційні прояви⁵. Прагнення до постійного самозбагачення може стати для людини залежністю, яка, не зважаючи на її кількість багатств, не приноситиме відчуття задоволення, а лише поглиблюватиме її пристрасть до безкінечного помноження матеріальних благ. Блаженніший Святослав Шевчук навчає, що лише правильне будівництво державних інституцій та навчання людей, а особливо олігархів, соціальній відповідальності може сприяти подоланню цієї проблеми⁶. Митрополит Андрей Шептицький в свою чергу зазначав, що лише чесноти справедливості та любові здатні перемінити шкідливі інституції та схеми, які несуть зло у суспільство⁷.

Для Андрея Шептицького вирішення соціальних проблем було можливим тільки тоді, коли усі суспільні відносини будуються на справедливості та Божому Законі, який є основою і для економічного добробуту. Митрополит Андрей, зважаючи на соціальну доктрину Церкви, яка зароджувалась у часи його служіння, зазначав, що справжнє багатство здобувається саме на засадах християнської віри⁸.

Ще одним провідником УГКЦ, який виявляв свої погляди щодо гріха корупції, був Блаженніший Любомир Гузар. Свої думки та розуміння проблеми корупції він представляв у багатьох інтерв'ю та на конференціях, що були присвячені темі соціальних проблем українського суспільства. Він зазначав, що спокуси людина може зустріти у кожній ділянці свого життя, оскільки вони є його частиною. Спокуса, на його думку, не завжди є чимось злим, а є нагодою для того, щоб показати свою вірність Богові, духовно зростати і загартовувати свій дух. Проте, ті хто йдуть в політичну сферу, повинні усвідомлювати те, що їхня праця не є легкою, якщо вони справді бажають гідно та чесно сповняти це покликання задля добра людей⁹.

⁵ Пор. Шептицький А. *Документи і матеріали 1899-1944*. Т. III: *Пастирські послання 1939-1944 рр.* Львів 2010, 277.

⁶ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про бідність та багатство. Відкрита Церква* // www.youtube.com (18.10.2020).

⁷ Пор. Шептицький А. *Документи і матеріали 1899-1944*. Т. II: *Пастирські послання 1918-1939 рр.* Львів 2009, 324.

⁸ Пор. Маринович М. *Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми»*, 38-39.

⁹ Пор. CREDO. *Суспільство і влада. Чи можуть політики бути чесними?* // www.youtube.com (20.10.2020).

Патріарх Любомир Гузар окреслював постать політика, як такого, що повинен бути чесним та відповідальним за свої дії, однак не потрібно забувати, що кожна людина є немінною та здатною до помилок. Коли чесний політик піддається на спокусу та помилиться, але зрозуміє це, направить та вибачиться за свої вчинки, тоді може очиститись від поганого ефекту, до якого приводять такі дії¹⁰. Він зазначив, що: «Політик може бути добрим, а якщо може то й і повинен»¹¹.

В одному з інтерв'ю, на питання: «Чи здатне українське суспільство подолати корупцію?», Любомир Гузар відповів, що звичайно здатне, потрібно лише захотіти та працювати над цим. Він зазначає, що українське суспільство страждає від тієї ментальності, що для нас все мають дати та зробити, але насправді ми самі повинні це здобути, відкинувши цю ментальність та лінівство. Перед усіма людьми, а особливо перед духовенством, стоїть завдання заохочувати усе суспільство до праці та пригадувати їм, що корупція є гріхом. Крім проповідування духовенство повинне давати також добрий приклад своїм вірним. Але якби вірні усіх Церков, усі ті хто вірують в Бога, відмовились від корупції, то через дуже короткий період корупції б не стало. Тому, Церква є відповідальною у боротьбі з корупцією, як цілісна спільнота людей, яка у своїй діяльності дотримуються Божих заповідей, працює і живе на принципах справедливості¹².

На думку Любомира Гузара, дуже прикрим явищем є корупція у сфері науки, оскільки вчитель, який вимагає чи бере хабар від свого учня, робить для нього велику кривду. Така корупція є нищівною, оскільки ті, хто повинен виховувати, нищать моральні принципи своїх учнів. Держава також не має стояти осторонь цієї проблеми, а задля запобігання такого явища має подбати за достойну платню вчителям та здійснити усі заходи, які б відбили їхнє бажання вдаватись до корупції. Тому Блаженніший Любомир підкреслює, що моральне

¹⁰ Пор. CREDO. *Суспільство і влада. Три риси доброго політика* // www.youtube.com (25.10.2020).

¹¹ CREDO. *Суспільство і влада. Чи можуть політики бути чесними?*

¹² Пор. Телеканал ЗІК. *Погляд на життя. Любомир Гузар, кардинал-емерит УГКЦ* // www.youtube.com (03.11.2020).

здоров'я усього суспільства є неможливим, допоки освітня сфера є інфікована корупцією¹³.

Велика кількість людей, які здобули своє матеріальне багатство не завжди чесними методами, бажають оправдати свої вчинки, вкладаючи ці гроші у спорудження церков, дитячих будинків чи творячи інші благі справи. Однак, Блаженніший Любомир Гузар зазначає, що це не оправдує того, як ці гроші були здобуті. Такі вчинки є самообманом та відмиванням грошей, яке не сприяє очищенню душі. Лише повернення грошей та повноважень тим, в кого вони були протиправно взяті чи вкрадені, можуть надолужити ту кривду, яка була заподіяна. Саме такий вчинок є ліком від моральної недуги корупції, якому навчає Церква та Божі заповіді¹⁴.

Предстоятель УГКЦ, Блаженніший Святослав Шевчук дає власне визначення поняттю корупції та зазначає, що найперше вона є внутрішнім моральним зіпсуттям. Говорячи про хабарництво, зловживання службовим становищем чи продажність, ми завжди маємо на увазі внутрішнє моральне зіпсуття окремої людини. Корупційні, гріховні дії певних людей проектується на ціле суспільство і через це воно усе вважається корумпованим, та занепадає через цей моральний стан. Так, як корупція згубно впливає на конкретну людину та нищить її з середини, так і її нищівний вплив є для цілого суспільства. Корупція приносить розбрат, гріховний занепад та є ворогом, як для суспільства, так і для цілої держави, оскільки вона руйнує її з середини¹⁵. Як навчає Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»: «Рівень корупції є своєрідним показником морального стану суспільства в цілому та кожної окремої особи як члена суспільства»¹⁶.

За визначенням Блаженнішого Святослава, корупцією є відсутність базових елементів справедливості. Кожен найперше повинен дивитися за тим, чи він

¹³ Пор. Patryjarcha1. *Любомир Гузар Дорога до себе – про хабарництво* // www.youtube.com (02.11.2020).

¹⁴ Пор. CREDO. *«Дорога до ближнього»: Про хабарі, які використовуються для благодійності* // www.youtube.com (05.11.2020).

¹⁵ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква* // www.youtube.com (22.10.2020).

¹⁶ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 966.

відповідально виконує свої обов'язки перед суспільством, державою та своїми ближніми. Велика кількість людей готові йти на компроміси зі своєю совістю, та даючи хабар, бажають звільнитися від певних зобов'язань чи мати привілеї у питанні вирішення власних інтересів. Тому, Церква стоїть на захисті християнських цінностей та демократії, і вбачає у такій поведінці велику небезпеку¹⁷.

Церква розглядає явище корупції з духовної сторони і тому, вона називає її гріхом проти гідності людини, а щодо суспільства, вона є гріхом проти спільного блага. Люди, які розуміють вимір та сутність гріха усвідомлюють те, що жоден гріх неможливо побороти лише власними силами, а лише під проводом душпастирів, та завдяки божественній благодаті може оздоровитися, прибігаючи до святої тайни Сповіді. Повинне бути усвідомлення того, що бажання звільнитись від гріха, має відбуватись не через страх перед Богом чи певним покаранням, а через любов до Бога. Страх перед тим, що своїм гріхом ми можемо образити Бога, має бути найбільшою мотивацією для того, щоб не грішити, зокрема не вчиняти гріха корупції. Цей метод зцілення, в тому числі і від гріха корупції, є найкращим методом, який Церква пропонує задля оздоровлення суспільства¹⁸.

Блаженніший Святослав Шевчук у своєму інтерв'ю з прикрістю визнає, що і серед християн чимало є таких, які не вбачають зла у гріху корупції. Такі погляди, на думку блаженнішого Святослава, в українському суспільстві є спадком її пострадянського минулого, бо корупційна поведінка прийшла до нас з цієї тоталітарної системи, в якій велика кількість людей намагались обманути державу та шукали власної вигоди усіма можливими способами. Сьогодні часто в повазі у суспільстві є особи, які вміють вирішити будь-які питання, однак при цьому на другий план відходить метод, який ці люди для цього використовують. Проте, Церква завжди навчає усіх, що мета не оправдовує засоби¹⁹.

¹⁷ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про підсумки року. Відкрита Церква* // www.youtube.com (22.10.2020).

¹⁸ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква*.

¹⁹ Пор. Там само.

Глава УГКЦ Блаженніший Святослав Шевчук у своїй проповіді говорить, що корумпована особа схожа до тієї людини, про яку говорить псалмоспівець Давид, яка глибоко у своєму серці каже, що немає Бога, живе так немовби вона є господарем всього. Вона вважає, що лише від достатку залежить усе в її житті та у її майбутньому. Проте, Господь Бог є джерелом усього, та саме Він подає людині свої блага, як засоби для того, щоб вона розвивалась та шукала Господа. Щоб подолати корупцію, Блаженніший Святослав навчає, що треба повернутися до Бога та усвідомити те, що саме Він є джерелом усього достатку людини. Лише тоді, коли людина зможе відвернутися від власної надії на свої достатки чи впливу у суспільстві, та покладе всю свою надію на Бога, вона зможе подолати корупцію у своєму серці. Тільки шукаючи Бога, ми зможемо подолати цю гидоту та зіпсуття, що є присутнім як у житті людини, так і в усій нашій державі²⁰.

УГКЦ прагне допомогти своїм вірним, і тому пропонує стратегію боротьби з моральною недугою корупції. Через різні просвітницькі заходи, УГКЦ намагається пробудити сумління християн та зробити його чутливим до гріха корупції, щоб при зустрічі з нею не виправдовувати її, та бути відповідальним перед собою, Богом і державою, у боротьбі за справедливість. Основними елементами у цій стратегії є допомога вірним в усвідомленні того, що корупція є гріхом і моральним злом. Тому, таїнство Сповіді пропонується, як інструмент для зцілення залежності від корупції. Патріарх Святослав Шевчук підкреслює те, що корупція інколи є важким гріхом і тому, щоб отримати його прощення у святій Тайні Сповіді, необхідно перед тим відшкодувати усі збитки тій особі, яка постраждала від цього гріха²¹. У своєму посланні до священнослужителів у Страсний четвер, Блаженніший Святослав пригадує, що покута за гріх корупції повинна бути відповідною, зважаючи на наслідки цього гріха, їхню кількість та усвідомлення свого вчинку пенітенном. В тому випадку, якщо каятник не виявляє жалю за вчинений ним гріх корупції чи не має наміру в майбутньому його уникати, то сповідник може не уділяти розрешення та не допускати його до

²⁰ Пор. Департамент інформації УГКЦ. «Щоб подолати корупцію, потрібно повернутися до Бога...» - Глава УГКЦ // news.ugcc.ua (05.11.2020).

²¹ Пор. OPEN CHURCH. Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.

Святої Тайни Євхаристії. Перед священнослужителем стоїть важливе завдання навчати каянників остерігатися гріха корупції та давати зважені поради задля боротьби з цією моральною недугою²².

Папа Франциск у своїй книзі «*Зцілитися від корупції*» пише, що відмінність скорумпованої особи від інших грішників є в тому, що така людина не відчуває того, що вона згрішила, оскільки корупційний вчинок вважає власною перемогою задля свого добра. Цей тріумфалізм приводить людину до такого стану, що для неї не існує братніх чи дружніх відносин, а оточуючі розглядаються лише як співучасники. Корумпована особа намагається втягнути інших в свій гріховний стиль життя, принижуючи їх до свого рівня, та роблячи їх спільниками своїх дій²³.

Як описує Папа Франциск, корумпована людина намагається завжди показувати лише свої добрі сторони і манери задля того, щоб приховати свої погані вчинки. Ісус називав таких людей побіленими гробами, оскільки вони належали до найбільш корумпованої тогочасної верстви населення (пор. Мт 23,25-28). Корумпована особа намагається порівнювати себе з людьми, які дотримуються моральних законів, задля того, щоб приховати власну гріховну поведінку. Вона прагне сама себе виправдовувати, навіть не завжди помічаючи цього. Така людина не завжди розуміє корумпований стан в якому вона занепадає, тому її сумління не здатне допомогти їй у визволенні з цієї проблеми. Лише з Божою допомогою можна визволитись з цього гріха. Господь через різні життєві ситуації може пробудити людське сумління та розламати шкаралупу корупції, щоб Його благодать могла оздоровити цю людину²⁴.

Патріарх Святослав Шевчук говорить про те, що боротьба з корупцією повинна відбуватись на двох вимірах. Перший спосіб боротьби є зовнішнім, тобто завдяки законодавству, державного контролю та прозорості діяльності усіх людей у суспільстві. Блаженніший Святослав позитивно відзначає діяльність

²² Пор. Шевчук С. *Послання Блаженнішого Святослава до священнослужителів на Страсний четвер* // ugcc.ua (03.11.2020).

²³ Пор. Бергольо Х. М. *Зцілитися від корупції*. Львів 2016, 19.

²⁴ Пор. Бергольо Х. М. *Зцілитися від корупції*, 13-16.

правової боротьби проти корупції у сучасній Україні, але також говорить про те, що цього не є достатньо. Християнин повинен боротись з гріхами не через те, що отримає за них покарання, а тому, що вони його пригнічують, руйнують та забирають свободу, яку він отримав від Господа, оскільки істина свобода є свободою від гріха. Іншим способом боротьби з корупцією є внутрішня мотивація людини. Саме цього твердого рішення та прагнення покінчити з гріхом корупції сьогодні бракує і в Україні²⁵.

Кардинал Мирослав Іван Любачівський ставить перед Церквою завдання пригадати усім молодим людям, які живуть у часи, коли моральна криза зростає, соціальні процеси зазнають змін, а вірус споживацтва щораз більше закорінюється в головах людей та спотворює їхні цінності, що істина та їхня роль у сотвореному Богом світі є іншою²⁶.

У зверненні єпископів УГКЦ *«Про явище хабарництва в нашій країні та як його поборювати»* звертається увага усіх вірних на те, що явище корупції закоренилось не лише у державі, але й у серці людини, та стало елементом, без якого ми не можемо уявити нашого життя. Цей гріх породжує непорозуміння між людьми та стає перешкодою на шляху до спасіння²⁷. Папа Франциск також акцентує на тому, що джерелом соціальної корупції є скорумповане серце людини. Людину осквернює те, що виходить з неї. Саме тому, Ісус закликає до пізнання серця людини: «Де є скарб ваш, там буде і серце ваше» (Мт 6,21). Цей скарб, до якого тяжіє серце, може його як збагачувати та звільняти, так і поневолювати, спокушати та обманювати, що і робить корупція. Цей скарб робить людину його рабом та її самодостатність при цьому є абстрактною, оскільки це матеріальне рабство забирає в людини її достаток²⁸.

Папа Франциск підкреслює те, що скорумповане серце важко звільнити з тенет самодостатності, що робить людину самовпевненою у її вчинках та створює ілюзію, що в житті немає інших шляхів вирішення питань, ніж за

²⁵ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.*

²⁶ Пор. Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*, 15-16.

²⁷ Пор. Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Звернення єпископів УГКЦ «Про явище хабарництва в нашій країні та як його поборювати»* // docs.ugcc.ua (12.11.2020).

²⁸ Пор. Бергольє Х. М. *Зцілитися від корупції*, 9-12.

допомогою приниження чужої гідності, яке є наслідком корупції. У такої людини розвивається комплекс «непідсудності», коли вона не помічає у своїх корупційних вчинках гріха, але лише ображається на критику інших. Вона готова заради свого оправдання дискредитувати усіх, хто цю критику виявляє та бажає при цьому нищити усі моральні авторитети²⁹.

У своєму інтерв'ю в Пасхальний час Блаженніший Святослав Шевчук закликав усіх до переміни. Він зазначив, що однією з вимог та цілей *Революції Гідності* була боротьба з корупцією в Україні, але розуміння багатьма людьми цієї боротьби концентрується лише в змінах на найвищому рівні влади чи в інших державних структурах. Проте, кожна людина повинна звернути погляд на те, чи її власні вчинки не є просякнуті корупцією, бо як каже Блаженніший Святослав: «Кожен, хто бере хабарі, у нього на руках є кров Небесної Сотні»³⁰, так само як і в тих, які свого часу кричали «Розпни, розпни Його!», була на руках кров Ісуса Христа. Він також говорить про прикру тенденцію, яка існує в сучасній Україні, що корупція, яка існує на найнижчому рівні є більш поширеною не на Сході України, а саме на Заході та Центрі нашої держави³¹. Владика Венедикт Алексійчук, порівнюючи ментальність людей в США та Україні, зазначає те, що в українському суспільстві люди часто можуть вести подвійне життя. Такі люди можуть ходити до храму, але і корупції не відкидають зі свого життя та коли їм потрібно щось вирішити, готові дати хабар³².

Коли розмова йде про корупцію, ми часто думаємо лише про чиновників, які зловживають своєю владою та беруть хабарі, але насправді корумпованим є усе українське суспільство. Не лише ті, хто беруть хабар є корупціонерами, але й ті, які готові їх дати. У суспільному житті важко знайти сферу, яка б не була уражена корупцією³³. Саме тому, Патріарх Святослав Шевчук говорить, що: «В

²⁹ Пор. Бергольо Х. М. *Зцілитися від корупції*, 5-6.

³⁰ Молнар М. *Святослав Шевчук «Кожен хто бере хабарі, має на руках кров Небесної Сотні»* // www.youtube.com (02.11.2020).

³¹ Пор. Там само.

³² Пор. OPEN CHURCH. *Владика Венедикт: зі Львова у Чикаго. Відкрита Церква* // www.youtube.com (27.10.2020).

³³ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква*.

тому суспільстві де люди готові давати хабарі, будьте певні, що знайдуться і ті, хто будуть їх брати»³⁴.

На думку Блаженнішого Святослава, в сьогоднішній час у владу йде велика частина саме тих людей, які мають на меті приховати власну корупційну діяльність або корупцію своїх близьких. Причиною цього є неправильне розуміння функцій влади. При цьому, патріарх покладає надії на те, що в скорому часі така безкарність та бажання приховати щось за своєю посадою чи депутатською недоторканістю піде в минуле³⁵. Церква прагне виховати сумління людей, які є в політиці, щоб їхня діяльність відповідала вимогам справедливості, навіть у тих випадках, коли вони не відповідають власним інтересам. Справедливий суспільний лад у державі має бути метою кожного покоління³⁶.

Однією з умов успішних змін в політичній та суспільній сферах є зміна свідомості людей та прийняття ними основ соціальної доктрини Церкви. Боротьба за демократію та подолання корупції у владі можливі при зміні політичної культури, що здобувається завдяки різним формам освітньо-виховного процесу громадян³⁷. Папа Франциск відображає проблему корупції, як таку яка існує довгий період часу, проте в сьогоднішній термін «корупція» використовують для того, щоб охарактеризувати процес руйнування держави, моральних цінностей та суспільних відносин. Тому, моральний та економічний успіх держави неможливий без подолання цієї недуги³⁸.

Як зазначає також Папа Бенедикт XVI, приналежність до влади викликає у деяких осіб спокусу вирішити свої інтереси чи бажання певних зацікавлених груп, ідучи проти етичних норм, яким навчає Церква. Інколи чиновники бажають виділитись серед суспільства своїми статками чи статусом, привласнюючи при цьому суспільні ресурси. Причиною такої поведінки є ситуації, коли доступ до розподілу загальних благ належить вузькому колу осіб, не залучаючи до цього

³⁴ OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.*

³⁵ Пор. Там само.

³⁶ Пор. Бенедикт XVI. Енцикліка *Deus Caritas Est*. Львів 2006, 28.

³⁷ Пор. Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*, 72.

³⁸ Пор. Бергольо Х. М. *Зцілитися від корупції*, 30.

процесу громаду. Це призводить до збідніння суспільства і сприяння задля вигоди окремих осіб³⁹.

В сучасному українському суспільстві ми також часто можемо побачити те, що у багатьох людей розвивається поведінка соціального егоїзму, підчас якої поняття спільного блага втрачає своє розуміння. В такому стані певна політична партія, бізнес-група чи окремі люди, які займають владне становище, починають з жадобою ставитись та присвоювати собі те, що є спільним благом усього суспільства. Таке розкрадання певною групою осіб того, що належить усьому суспільству, призводить до зростання соціальної несправедливості. Блаженніший Святослав закликає до розуміння того, що нищення спільного блага приносить кривду всім, не залежачи від того, хто та яку частину відібрав нечесними методами у суспільства. Вся громада повинна усвідомлювати те, що праця заради загального добра будує країну, яка є нашим спільним домом⁴⁰. Усі матеріальні блага є інструментом в руках людини для служіння собі і ближньому, проте, вони можуть стати для людини і рабовласником, коли вона погоджується бути їхнім невільником. Вихід з такого стану не можливо здійснити лише зовнішніми методами, які пропонує влада, через те, що корумповане серце людини потребує очищення, яке можливе лише з Божою допомогою⁴¹.

Християнська віра ставить етичні рамки для політичної діяльності, дотримання яких забезпечують працю на користь спільного блага. Тому, християни не повинні бути байдужими до цих правил, але мають дбати за дотриманням соціальної справедливості та бути носіями нової євангелізації⁴².

Блаженніший Святослав Шевчук звертає увагу на те, що в суспільному вимірі, корупція бере фундамент з соціальної несправедливості. Саме тому, є важливо, щоб судова система не була корумпованою, тому що коли корумповане судочинство, тоді відсутня справедливість і в усьому суспільстві, оскільки немає того органу, який би цю справедливість гарантував та стояв на її сторожі.

³⁹ Пор. Дем'янчук О. *Післямова // Бенедикт XVI. Місце Бога у світі. Влада, політика, право*. Львів 2014, 90-92.

⁴⁰ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про бідність та багатство. Відкрита Церква*.

⁴¹ Пор. Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Звернення єпископів УГКЦ «Про явище хабарництва в нашій країні та як його поборювати»*.

⁴² Пор. Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*, 41.

Відсутність справедливості у зв'язках між суб'єктами права сприяє також корумпованості правоохоронних органів, які б мали стерегти права і свободи кожної людини. Також, якщо звернути увагу на сфери освіти, медицини чи інші види суспільного життя, то можемо усвідомити те, що важко знайти сферу діяльності у суспільстві, яка б не проявляла у собі ознаки корупції⁴³. Папа Бенедикт XVI також підкреслює те, що чесні державні структури є передумовою для справедливого суспільства, та їхнє існування є неможливим без підтримки суспільством цінностей та жертв, на які йдуть ті, хто цими структурами управляє⁴⁴.

Блаженніший Святослав Шевчук засуджує корупційні випадки, які можна зустріти в суспільних відносинах у сферах медицини та освіти. Наприклад, коли лікар вимагає від свого пацієнта певну «вдячність» за свої послуги, чи вчителі, які також часто встановлюють певну «винагороду», яку їм повинні давати учні. Причинами таких ситуацій є те, що, як вчителі, так і медики, відчувають несправедливість при оплаті державою їхньої праці. Така зарплатня їх пригнічує та принижує їхню гідність. Це приводить до того, що сама система спонукає їх до таких корупційних відносин і вирішенням цієї проблеми повинен бути пошук соціальної справедливості, яка б не давала приводів та мотивів до вчинення корупційних дій⁴⁵.

Блаженніший Святослав Шевчук зазначає, що УГКЦ має окрему душпастирську програму по боротьбі з корупцією, яка пропонує різні методи у подоланні цієї проблеми. Одним з таких методів є декларації чесності, які може підписати будь-хто та дати обіцянку не брати, і не давати хабарів. Блаженніший Святослав розуміє те, що студенту, який вдасться до такого кроку, буде важче отримати добру оцінку у корумпованих викладачів. Проте, коли такий студент чесно та якісно отримає потрібні знання, та буде працювати у своїй сфері, то

⁴³ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.*

⁴⁴ Пор. Бенедикт XVI. *Без Бога немає достатнього етичного фундаменту* // Анна-Марія Волосацька. (ред.). *Місце Бога у світі. Влада, політика, право.* Львів 2014, 36.

⁴⁵ Пор. OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.*

більшість людей піде за допомогою чи отриманням послуг саме до нього, а не до тих, хто колись отримав свої оцінки за допомогою хабаря⁴⁶.

Важливою є проблема зарплат в конверті, про яку також говорить Блаженніший Святослав Шевчук. Ця проблема несе велику кривду, як для працівників, зневажаючи їхню гідність та обділяючи їх соціальним захистом, так і для всієї держави, оскільки ця проблема шкодить її розвитку та забезпеченню піднесення спільного блага. Професійні менеджери розуміють та говорять про те, що працедавцям необхідно інвестувати кошти в своїх робітників, що буде лише сприяти розвитку бізнесу, і тому зарплата в тіні є відмовою від цієї доброї практики. Перед працедавцями стоїть завдання усвідомити свою соціальну відповідальність та виконувати ті зобов'язання, які перед ними поставлені. Держава, в свою чергу, повинна створити усі умови для добросовісних відносин між працівником і працедавцем, та мотивувати їх до відмови від тіньових зарплат⁴⁷.

Підчас інтерв'ю у програмі «Відкрита Церква» Блаженніший Святослав зазначив, що: «Церква є частиною суспільства, і якщо суспільство є корумповане, то очевидно такий вид поведінки теж і вдирається в Церкву»⁴⁸. Одним з можливих видів корупції у Церкві є симонія, тобто купівля певного церковного уряду. Сповнення уряду, яке було отримане за допомогою симонії є неправосильним і при виявленні такого випадку, працює церковне судочинство, згідно якого має нести покарання, як той, хто надав цей уряд, так і той, хто цей уряд прийняв. Ще одним можливим видом корупції у Церкві є намагання купити прощення гріхів, однак, думка про те, що це є можливим, є насмішкою над Божою силою, оскільки Божий дар неможливо придбати. Прощення гріхів можливо отримати лише тоді, коли особа кається і будь-які торги чи домовленості є неможливими⁴⁹. У розмові з журналістами Блаженніший Святослав підкреслив, що не зважаючи на можливість прояву корупції у Церкві,

⁴⁶ Пор. OPEN CHURCH. Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.

⁴⁷ Пор. OPEN CHURCH. Блаженніший Святослав про соціальну справедливість. Відкрита Церква. // www.youtube.com (26.10.2020).

⁴⁸ OPEN CHURCH. Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.

⁴⁹ Пор. Там само.

усі церковні інституції завжди стоять на сторожі у боротьбі з цією недугою. Також він запевнив, що часто звинувачення у корупційних проявах в церковних колах є надуманими і Церква є місцем набагато здоровішим, ніж це може виглядати збоку⁵⁰.

Навіть в такій ситуації, коли надія на те, що подолати корупцію можливо є мізерною, Церква не перестає голосити Євангелію. Вона дає цю добру надію, що з допомогою самого Бога, який подає нам силу та свою благодать, ми зможемо зцілитися від корупції, бо Господь підтримує людину у всіх її прагненнях до добра. Блаженніший Святослав Шевчук закликає ніколи не бути байдужими до корупції, оскільки вона має нищівну силу, яка вбиває гідність людини, а також свободу та незалежність нашої держави. Перемога над корупцією розпочинається з кожного з нас та з нашої особистої перемоги над нею. У кожній справі потрібно шукати команду однодумців, тому створення у певній групі осіб нетолерантного ставлення до корупції сприяє активній та діяльній боротьбі з нею⁵¹.

3.2. Діяльність Центру протидії корупції УГКЦ

Діяльність центру протидії корупції у складі комісії УГКЦ «Справедливість і мир» була започаткована постановою сімдесят другої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ, який відбувся 7-8 червня 2016 року у Зарваниці. Синод Єпископів УГКЦ ставить перед комісією «Справедливість і мир» завдання активно реалізовувати пасторальну програму протидії гріхові корупції, яка тоді ж і була розроблена⁵². Оскільки вона висвітлює діяльність УГКЦ у процесі боротьби з корупцією та не була ніде опублікованою, тому є важливо ознайомитись з нею у додатках цієї роботи⁵³. Ця програма

⁵⁰ Пор. Кузнецова І. «Дух вільної України назавжди поставить крапку в комуністичній ідеології» - глава УГКЦ // www.radiosvoboda.org (08.11.2020).

⁵¹ Пор. OPEN CHURCH. Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.

⁵² Пор. Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ. Постанови Сімдесят другої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ // ugcc.ua (06.11.2020).

⁵³ Пор. Додаток І.

містить у собі духовні та просвітницькі ініціативи діяльності пресвітерів. Такими ініціативами є: пропозиції проводити курси на тему боротьби з корупцією для духовенства та богопосвячених осіб; проводити дні духовної віднови на парафіяльному рівні на тему гріха корупції; здійснювати інформаційно-просвітницьку діяльність у навчальних та суспільних закладах, громадських організаціях та трудових колективах; закликати до Таїнства Покаяння, як до дієвого інструмента для зцілення від моральної недуги корупції; проведення молитов та богослужінь за звільнення від гріха корупції; проведення катехизацій та проголошення проповідей задля висвітлення соціального вчення Церкви щодо явища корупції; створення програми, на основі якої була б можливість представити важливість цієї проблеми для усіх вірних⁵⁴.

З благословення Блаженнішого Святослава, очолив Центр протидії корупції УГКЦ Петро Дарморіс. Задля чіткої та дієвої праці був розроблений та затверджений план заходів *Центру протидії корупції УГКЦ*, який є спрямований, як на працю з духовенством, так і на виховання мирян⁵⁵. Під проводом Петра Дарморіса, *Центр протидії корупції* проводить тематичні зустрічі та тренінги для священників, семінаристів, монашества та вірних. Пан Петро зазначає, що праця *Центру протидії корупції УГКЦ* не здійснюється на прикладі антикорупційних державних чи громадських організацій, оскільки не має на меті відслідковувати корупційні дії певних осіб чи карати їх згідно закону, але прагне сприяти подоланню корупції, як гріха та великого морального зла. Праця антикорупційних інституцій, які акцентуються на боротьбі з корупцією в політичній сфері, не є вповні дієвими, оскільки коренем цієї проблеми є корупційні вчинки людей різних прошарків суспільства та представників усіх сфер діяльності, для яких також потрібно проводити просвітницьку роботу⁵⁶.

За словами голови *Центру протидії корупції УГКЦ* Петра Дарморіса, діяльність цієї інституції полягає не в впливі на певних чиновників та пропонуванні конкретних політичних чи економічних реформ, а у поширенні

⁵⁴ Пор. Додаток 1.

⁵⁵ Пор. Додаток 2.

⁵⁶ Пор. Глущенко К. *Як подолати корупцію: досвід УГКЦ* // ucu.edu.ua (04.11.2020).

інформації, та залученні якомога більшої кількості членів суспільства, що бажають змін, борячись з суспільною недугою корупції⁵⁷. Його позиція співпадає з вченням Папи Франциска, який закликає, як християн, так і людей інших релігійних поглядів, працювати разом, застосовуючи власні можливості та таланти задля подолання цієї недуги, яка виснажує усе суспільство⁵⁸.

Папа Венедикт XVI стверджує, що Церква задля впровадження свого соціального вчення не прагне напряду керувати державою чи насаджувати своє вчення людям, які мають інші релігійні бачення, але бажає реалізовувати свою науку задля допомоги суспільству та впровадження справедливості у його життя⁵⁹. Блаженніший Святослав Шевчук робить наголос на тому, що УГКЦ у боротьбі з корупцією діє з релігійних мотивів, а також консолідується з тими організаціями, які ведуть цю боротьбу лише з мотивів громадянських. Така співпраця однодумців та нульова толерантність до корупції, що поширюється у суспільстві дає надію на те, що корупцію все таки можна подолати⁶⁰.

Папа Бенедикт XVI підкреслює те, що Церква завжди стоїть на сторожі справедливості, та не ототожнює себе з політикою чи інтересами, які з неї походять, оскільки лише незалежна від політики Церква може навчати правдивим моральним цінностям та формувати справедливе сумління. Віряни також повинні усвідомлювати свої обов'язки перед суспільством та формувати у спільноті опозицію до несправедливості⁶¹.

Комісія УГКЦ «Справедливість і мир» ставить перед кожною єпархією та екзархатом завдання сприяти розвитку соціальної євангелізації, відповідно до викликів та проблем, що виникають в тій чи іншій місцевості. Відповідальна особа у кожній єпархії та екзархаті, що визначена єпископом, повинна працювати над тим, щоб соціальна доктрина Церкви була поширеною та пізнаною посеред якомога більшої кількості людей. В свою чергу, парафіяльна

⁵⁷ Пор. ЖИВЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ. УГКЦ провела хакатон «Протидія корупції» // www.youtube.com (29.10.2020).

⁵⁸ Пор. Радіо Ватикану. Папа: Корупція – найгірше суспільне лихо // kmc.media (09.11.2020).

⁵⁹ Пор. *Deus Caritas Est*, 28.

⁶⁰ Пор. OPEN CHURCH. Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.

⁶¹ Пор. Бенедикт XVI. *Без Бога немає достатнього етичного фундаменту*, 37.

спільнота повинна також бути залученою до євангелізації суспільства, тим самим формуючи християн у дусі справедливості та відповідальності⁶².

Центр протидії корупції УГКЦ розробив матеріали для тренінгів та навчання усіх верств населення, а найперше для тих, хто має авторитет у суспільстві та тих, хто працює з широким колом осіб. Найчастіше такі тренінги проводяться для духовенства, оскільки Церква є лідером довіри у людей і саме від неї люди очікують чітких вказівок задля вирішення проблеми корупції⁶³.

Ці матеріали побудовані на основі християнського суспільного вчення та складаються з декількох розділів. У першому розділі презентується визначення корупції та усі її можливі види, що дає можливість певним слухачам розширити своє розуміння цього явища. На наступному етапі розглядається корупція з богословської точки зору на основі Святого Письма та соціального вчення Церкви. Завдяки такому аналізу лектор намагається навчити слухачів оцінювати моральність вчинків та вбачати гріх корупції там, де він може проявлятися. Останній етап, в більшій своїй частині, є розрахований для духовенства, оскільки містить у собі пропозиції, як у своєму служінні вони можуть сприяти подоланню корупції. Однак, цей блок також присвячений і для інших осіб, оскільки основною його метою є навчити людину протидіяти гріху корупції у різних моментах її життя⁶⁴.

У праці над визволенням людських сердець від недуги корупції, важливу роль відіграють душпастирі. Вони покликані від імені Господа промовляти до цих сердець, закликати їх до переміни та оздоровлювати їх за допомогою Святих Таїнств. У душпастирській діяльності дієвим інструментом у боротьбі з корупцією є *Таїнство Покаяння*. Священик, як лікар людської душі, повинен з лагідністю і милосердям прийняти каянника у цьому Таїнстві, в якому він має можливість зцілити свою душу та відновити свій контакт з Господом. Сповідь є можливістю для того, щоб пробудити у каянника його сумління, особливо перед гріхом корупції. Кожна людина перед тим, як приступити до Таїнства Покаяння,

⁶² Пор. Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*, 54-55.

⁶³ Пор. Глущенко К. *Як подолати корупцію: досвід УГКЦ*.

⁶⁴ Пор. Там само.

повинна спитати себе, чи вона не була задіяна у корупційних схемах, даванню, прийняттю чи вимаганню хабара, або мовчанню на вчинення іншими таких дій. Визнання та розуміння свого гріха є вагомим кроком для оздоровлення⁶⁵.

Таїнство Покаяння є нагодою проінформувати пенітента про весь негатив та моральне зло, яке породжує гріх корупції, і водночас дати розумні поради для боротьби з цим гріхом та уникнення його у своєму житті. Проте, щоб священник завжди залишався компетентним у своєму навчанні та пропозиціях щодо вирішення проблем, які виникають у суспільстві, він покликаний до постійної особистої формації, та аналізу усіх сучасних викликів, даючи їм належну моральну оцінку⁶⁶.

Також методами, які пропонує *центр протидії корупції УГКЦ*, є *проповідь* та *катехиза*. Боже Слово є дієвою силою у житті кожного віруючого, тому проповідь священника має бути такою, щоб увага мирян акцентувалась на реальних суспільних викликах, в яких вони б могли чітко розуміти, що є добром, а що є злом. Проповідь повинна мати на меті промовити до сумління людей, щоб вони, у своїй діяльності, впевнено застосовували Боже Слово у сім'ї, суспільстві та на роботі. Через катехизації, у різних вікових категоріях, священник чи катехит повинен виховувати дітей у дусі неприязні до корупції, а молодь та старше покоління навчати боротись з цим лихом, та ніколи не мовчати на прояви гріха корупції⁶⁷.

Священник є покликаний до соціального служіння. У власній праці він повинен пробуджувати активність мирян до парафіяльного, громадянського та суспільного життя. У катехизі, проповідях чи інших ініціативах, священник має наголошувати на важливості дотримання мирянами обов'язків перед Богом, державою та усім суспільством. Документ комісії УГКЦ «*Справедливість і мир*», який описує важливість та методи виховання мирян до суспільно-політичного життя, закликає до *євангелізації* сфер економіки та політики, які є фундаментом

⁶⁵ Пор. Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ, *Послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ про подолання моральної недуги корупції* // news.ugcc.ua (05.11.2020).

⁶⁶ Пор. Центр протидії корупції УГКЦ, *Подолання моральної недуги корупції*. Львів 2018, 70-71.

⁶⁷ Пор. *Подолання моральної недуги корупції*, 72.

соціального життя людини⁶⁸. *Компендіум соціальної доктрини Церкви* зазначає, що у процесі виховання мирян потрібно зважати на сферу їхньої діяльності у суспільстві. Миряни повинні впроваджувати християнські цінності та погляди у ті структури, звичаї і закони, серед яких вони працюють та живуть⁶⁹.

Центр протидії корупції УГКЦ, задля подолання моральної недуги корупції, пропонує кожній людині розвивати у собі десять цінностей та аспектів, які будуть сприяти переміні її свідомості. Цими елементами є: справедливість, рівність, свобода, стійкість, спільнота, відповідальність, участь, розширення можливостей, довіра та прощення. *Справедливість* забезпечує рівні можливості та раціональне використання усіх благ, які є даровані людям від Бога. Корупція руйнує цей справедливий процес, спотворює відносини між людьми в економіці, будуючи прірву між багатими і бідними. Вона дає корумпованій частині суспільства можливість впливу на різні процеси, а інших людей робить безпомічними. *Рівність* є важливим елементом для збереження гідності людини та єдності усього суспільства. Корупція руйнує цей елемент рівноваги у суспільстві, пригнічує гідність і права слабших, які не мають ресурсів задля чесного захисту своїх прав⁷⁰.

Цінність *свободи* є також елементом, який забезпечує шанування гідності людини. Основним виявом цієї цінності, є свобода від гріха і тому, гріх корупції є перешкодою у цьому, роблячи людину залежною від нього. *Стійкість* у своїх переконаннях дозволяє людині не впустити це проблемне явище у своє життя та подбати за інтереси усього суспільства, а не за короткочасне задоволення своїх потреб, яке приносить корупція. *Розширення можливостей* є елементом, який повинен бути не лише у багатих, але й у бідних, оскільки вони часто утискаються іншими через корупцію та стають залежними від них. Тому, кожен має право голосу та *участі* в суспільному житті. Для успішної реалізації цієї цінності, пропонується усім, хто має певну владу чи авторитет у суспільстві, звітувати

⁶⁸ Пор. Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*, 52-54.

⁶⁹ Пор. Там само, 71.

⁷⁰ Пор. *Подолання моральної недуги корупції*, 77-78.

перед народом за свою роботу та здійснювати її прозоро, задля унеможливлення проявів корупції у своїх вчинках⁷¹.

Спільнота, як цінність, є важливим елементом у житті кожної людини. Усі блага, які Господь дарує людям є надбанням цілої спільноти і тому, спільне благо повинне бути завжди вище ніж власні інтереси. Корупція творить спокусу до зловживання владою, що призводить до нищення справедливості у суспільстві. Тому, *відповідальність* повинна бути характерною рисою кожного хто має владу у суспільстві⁷². Велика відповідальність лежить на усьому суспільстві, бо саме кожен з нас повинен сприяти та виховувати майбутні покоління так, щоб вони не знали, що таке корупція⁷³. Суспільна відповідальність є відсутньою, коли в суспільстві немає довіри, любові та справедливості, і через це влада діє в межах своїх інтересів, а не задля добра суспільства⁷⁴.

Важливими є відносини у суспільстві, що будуються на *довірі*, проте корупції властиво руйнувати їх. Корупція зловживає довірою і тому, вона творить недовіру між людьми. Вона може бути подолана тоді, коли корумповані люди зрозуміють руйнівну силу цього гріха та зможуть з нього покаятися, а ті хто від цієї проблеми постраждав, зможуть простити інших. Тому, *прощення* є дуже важливим елементом, оскільки саме воно веде до миру і зцілення усіх суспільних відносин⁷⁵.

Ще однією важливою рисою, на думку Папи Франциска, є *скромність*, що стоїть на сторожі правди. Корупція ж приводить до того, що руйнує цю характерну рису людини та замінює її скромною зухвалістю⁷⁶.

Перед усіма християнами стоїть завдання створити у суспільстві такі обставини, які б гарантували розвиток та щастя для всіх громадян. Церква виховує християн, як активних учасників політичного та суспільного життя. У суспільно-політичному вченні, Церква, дбаючи про людину, попереджує її, що

⁷¹ Пор. *Подолання моральної недуги корупції*, 78-79.

⁷² Пор. Там само, 80.

⁷³ Пор. Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Звернення єпископів УГКЦ «Про явище хабарництва в нашій країні та як його поборювати»*.

⁷⁴ Пор. Пор. *Caritas in Veritate*, 5.

⁷⁵ Пор. *Подолання моральної недуги корупції*, 81.

⁷⁶ Пор. Бергольо Х. М. *Зцілитися від корупції*, 18.

безмірне споживацтво та любов до мамони, замінює їй любов до Бога, яка є основою для миру, злагоди, справедливості та процвітання держави⁷⁷.

Завданням спільноти, якій навчає *Центр протидії корупції УГКЦ*, є також ревно молитва за переміну та оздоровлення людей, які опановані гріхом корупції. Доброю практикою, яку пропонує УГКЦ є «*Книги чесності*», в які можуть записати свої імена ті, хто впевнено та відкрито постановляє відмовитись від корупції у будь-яких її проявах. Такі дії стануть прикладом для ближніх цих осіб у всіх середовищах їхньої діяльності, та вони стануть світлом для середовищ у яких панує темрява корупції⁷⁸.

Підсумовуючи вище сказане, ми можемо побачити, що Церква проводить свою освітню місію відповідно до часу та викликів, які перед нею повстають. Тому, звертаючи погляд на вчення предстоятелів УГКЦ, важливо розуміти те, що їхня позиція та настанови щодо вирішення проблеми корупції залежали від тих умов, і суспільних викликів, в часі яких вони сповняли своє служіння. В сьогоднішній *Соціальної доктрини Церкви* робить великий внесок у євангелізацію та пропонує дієві методи душпастирської діяльності перед проблемами сучасності, зокрема корупції. Проголошуючи Євангеліє, Церква не лише навчає моральним цінностям, але й унаочнює їх, що показує людям безмежну Божу любов, яка спонукає людей у їхніх сферах діяльності бути більш відповідальними⁷⁹. Голова *Центру протидії корупції УГКЦ* Петро Дарморіс зазначає, що діяльність, яку вони сповняють, не приведе до миттєвих результатів у суспільстві, однак така просвітницька діяльність дає змогу перемінити свідомість та погляд на явище корупції у багатьох людей. Тому, стійка позиція людей до несприйняття корупції та поширення таких поглядів з нижчих рівнів суспільства стають справжнім антикорупційним рухом та дають надію на позитивні зміни у державі⁸⁰.

⁷⁷ Пор. Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*, 7-9.

⁷⁸ Пор. Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ про подолання моральної недуги корупції*.

⁷⁹ Пор. Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*, 19-21.

⁸⁰ Пор. Глущенко К. *Як подолати корупцію: досвід УГКЦ*.

ВИСНОВОК

Досліджуючи питання ставлення Католицької Церкви до корупції та діяльність УГКЦ у напрямку протидії цій проблемі, можна зробити висновки про те, що Церква активно сповняє свою педагогічну функцію та використовує велику кількість методів, які сприяють зміні поглядів у людей, спонукають їх до відкинення корупції з власного життя та закликають до справедливої праці задля загального блага.

У першому розділі магістерської роботи представлено вчення Католицької Церкви щодо явища корупції та засоби, які вона пропонує задля запобігання цій проблемі. Оскільки позиція Церкви щодо боротьби з корупцією впродовж історії була різною, тому дослідження цього питання у роботі розділено на два часових періоди: до II Ватиканського Собору та після нього. Таке розділення соціального вчення Церкви було здійснено через те, що кожен з періодів мав характерні особливості та погляд Церкви концентрувався на тих суспільних викликах, які були найбільш актуальними в свій час. Документи Церкви, що були видані у часі до II Ватиканського Собору, практично не згадували терміну «корупція», але вони давали відповіді на ті суспільні виклики, які були дотичними до цієї проблеми. Основними проблемами в цьому часі у суспільстві були: шкідливі форми правління соціалізму та комунізму у багатьох державах світі, ворожнеча між багатими та бідними верствами населення, а також несправедливе формування та поводження з загальним благом у сферах державного управління, економіки та праці. Основним документом, який почав формувати соціальне вчення Церкви, була енцикліка Папи Лева XIII *Rerum Novarum*. У цьому документі, Церква закликає людей, що мають більші достатки, простягнути руку помічі тим, хто цього потребує, а також звертається, щоб ті, кому доступні більші ресурси, вбачали в них інструмент, який може привести їх до спасіння, а не стати для них перепорою. Ще одним документом, який продовжив соціальне вчення Церкви, є енцикліка Папи Пія XI *Quadragesimo anno*, яка закликає до справедливого розподілу загального блага та можливості доступу до нього усім

людям, а не тільки певним впливовим групам, які зважають лише на власну вигоду.

Ми можемо побачити, що вчення Католицької Церкви у період після II Ватиканського Собору, попри велику кількість соціальних викликів, все ж активніше звертало свою увагу на проблему корупції. Якщо у попередньому періоді більшість проблем відносились до нерівності на рівні соціальних класів, то після II Ватиканського Собору це питання розширилось до масштабів світової несправедливості. Документи Церкви навчають, що для політичних спільнот та державних структур, основною метою їхньої служіння повинна бути не жадоба до безмежного збагачення та використання свого становища для сприяння власним інтересам, а праця задля спільного блага, яке формується на засадах свободи і справедливості. Конституція *Gaudium et spes* закликає людей до солідарності один з одним, через те, що позитивні зміни у суспільстві можливі тільки в єдності та згуртованій праці задля спільної мети. У енцикліці *Laudato Si* Папа Франциск схвалює працю держав, які розробляють певні методи задля боротьби з корупцією, проте він зазначає, що в світі все ж залишається велика кількість країн, влада яких не проявляє бажання до протидії цьому явищу, а сконцентрована лише на прибутках, що здобуваються різними способами, в тому числі і корупційними.

У другому розділі нам вдалось дослідити розвиток явища корупції впродовж історії становлення української держави та стан цієї проблеми у сучасній Україні. Основними етапами в історії України, які нам вдалось розглянути були періоди: коли на українських землях утворилась Київська Русь, період Гетьманщини, перебування українських земель під окупацією Російської імперії та Австро-Угорщини, Україна в складі СРСР, а також стан корупції в сучасній Україні. У Київській Русі корупція була поширеною під виглядом зловживання в часі збору данини, а також проявлялась політична корупція між князями в процесі боротьби за Київський престол. В часи перебування українських земель в складі Австро-Угорщини корупція найчастіше проявлялась підчас виборів до сейму та в подальшому зловживанні чиновниками їхнім владним становищем. В

СРСР проблема корупції стала більш масштабною та проявлялась у непотизмі, хабарництві в усіх сферах суспільства, та зловживанні чиновниками своєю владою. Сучасна Україна ввібрала в себе негативний досвід попередніх століть та, від часу отримання незалежності до сьогодні, корупція проявляється у різних її видах. Вагомими з них були: корупція в період приватизації, коли велика кількість підприємств опинились в руках вузького кола осіб, що стало фундаментом для виникнення олігархії в Україні; політична корупція в період президентських виборів у 2004 році та зловживання владою топ-чиновниками, що стало однією з причин *Революції Гідності*. Дослідивши діяльність державної влади України у напрямку подолання корупції, ми можемо стверджувати, що хоч і в дуже повільному темпі, та все ж позитивні зміни у боротьбі з цією проблемою відбуваються, на що вказують останні дослідження антикорупційної організації *Transparency International*.

В третьому розділі нам вдалось дослідити позицію УГКЦ щодо проблеми корупції, яка представлена у поглядах та настановах таких провідників Церкви, як: митрополит Андрей Шептицький, кардинал Мирослав-Іван Любачівський, Блаженніший Любомир Гузар та Блаженніший Святослав Шевчук. Саме вони, серед усіх очільників УГКЦ, найбільше звертали свій погляд на явище корупції і завдяки усім можливим засобам намагались донести до суспільства вчення Церкви, та важливість протидіяти проблемі корупції в різних сферах суспільного життя. Митрополит Андрей Шептицький зазначав, що задля вирішення усіх соціальних проблем та здобуття економічного добробуту, необхідно, щоб відносини у суспільстві будувались на принципах справедливості та Божих Заповідях. Він також робив наголос на важливості рівноправ'я у суспільстві, яке можливе лише при дотриманні морального закону. Блаженніший Любомир Гузар часто звертався до політиків та інших мирян, навчаючи їх бути чесними і відповідальними в своїй праці, а священників закликав бути прикладом у боротьбі проти моральної недуги корупції. Найгіршою, на його думку, є корупція у сфері освіти, оскільки ті, які повинні навчати, лише шкодять своїм учням, нищачи їхні моральні принципи. Блаженніший Святослав Шевчук називає корупцію гріхом

проти гідності людини та проти спільного блага усього суспільства. Він стверджує, що боротьба з цією проблемою повинна відбуватись не лише завдяки законодавству та державного контролю, але й у спільній праці усього суспільства, та його твердому рішенню позбутись цього явища, чого і бракує в сучасній Україні. Блаженніший Святослав зазначає, що у сучасному світі важко знайти сферу, яка б не була просякнута корупцією, та найгіршим є те, що вона існує у судочинстві і правоохоронних органах, які покликані дбати за справедливість і порядок. Одним з методів у протидії корупції, які пропонує Патріарх Святослав Шевчук, є декларації чесності, завдяки яким будь-хто може дати обіцянку, що він не буде давати чи брати хабарі.

Також ми дослідили діяльність і методи, які розробив та застосовував у своїй праці *Центр протидії корупції УГКЦ*. Ця структура не ставить собі за мету досліджувати конкретні випадки корупції та притягувати винних до відповідальності за неї, а прагне навчити людей тому, що корупція є великим моральним упадком та гріхом. Перед *Центром протидії корупції УГКЦ* стоїть завдання реалізовувати пасторальну програму протидії гріхові корупції, що має на меті здійснювати освітні заходи в усіх сферах суспільства, задля подолання цієї проблеми. *Центр протидії корупції УГКЦ* намагається залучити якомога більше людей задля того, щоб ця інформація поширювалась і суспільство прагнуло протидіяти цьому згубному явищу. На основі суспільного вчення Церкви, *Центр протидії корупції УГКЦ* розробив матеріали, які дозволяють розширити знання щодо проблеми корупції та зрозуміти позицію Церкви щодо цього явища. Ці матеріали також пропонують духовенству і мирянами методи праці, що дозволяють протидіяти гріхові корупції. Оскільки, пасторальну програму протидії гріхові корупції та план заходів, які були заплановані *Центром протидії корупції УГКЦ*, не були ніде опубліковані, тому ми розмістили їх у додатках цієї роботи. Основними методами у боротьбі проти корупції, що пропонуються духовенству у цих матеріалах: є Таїнство Покаяння, проповідь та катехиза, в яких священник повинен закликати людей бути відповідальними перед собою, суспільством та Богом.

В процесі написання магістерської роботи була досягнена мета дослідження та вирішені усі її завдання. Розкрито соціальне вчення Церкви щодо проблеми корупції на основі опрацьованих Документів Католицької Церкви. Представлено явище корупції та особливості його проявів впродовж історії становлення української держави, і становище цієї проблеми в сучасній Україні. Досліджено позицію очільників УГКЦ та їхнє навчання, що покликане боротись з явищем корупції, а також представлено діяльність Центру протидії УГКЦ і методи, які він використовує задля дієвої праці у напрямку подолання цієї проблеми.

Особливість дослідження полягає у тому, що боротьба з корупцією, у розумінні багатьох людей, обмежується лише у завданні спеціалізованих державних органів та законодавстві. Тому, є важливо показати, що вирішення цієї проблеми є неможливим без участі кожного громадянина. Діяльність УГКЦ у цій сфері є практично не дослідженою, тому порушивши цю тему, ми змогли розкрити згубні наслідки, до яких призводить гріх корупції, як для економіки, так і для моральних цінностей у суспільстві. Завдяки представленню погляду на цю проблему у Документах Католицької Церкви, ми змогли показати позицію Церкви у баченні явища корупції та представили пасторальні способи, що сприятимуть подоланню цієї моральної недуги.

Ця робота може бути корисною для кожного священика, перед яким стоїть завдання навчати вірних тому, що корупція є гріхом і вона приносить шкоду, як кожній людині, яка вчиняє корупційні дії, особисто, так і цілій державі загалом. Також, ця робота може слугувати для мирян, які займають владне становище в державі та інших людей, що бажають відповідально сповняти своє служіння, стаючи на обороні справедливості, та творячи при цьому вагомий спротив корупції, оскільки саме від них залежить розвиток та стан загального блага у суспільстві. Однак, тема цієї роботи потребує подальшого дослідження у майбутньому, оскільки проблема корупції залишається актуальною в сьогоденні та з часом, вона може проявлятися по-іншому, що потребуватиме відповіді Церкви та її дієвих настанов щодо протидії цій проблемі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

- 1) *Святе Письмо* / перекл. з євр., араб. та грец. Хоменка Івана. Жовква 2015.
- 2) Бенедикт XVI. *Без Бога немає достатнього етичного фундаменту* // Анна-Марія Волосацька. (ред.). *Місце Бога у світі. Влада, політика, право*. Львів 2014, 35-38.
- 3) Бергольо Хорхе Маріо. *Зцілитися від корупції*. Львів 2016.
- 4) Валле Віра. *З історії корупції. Від Старого Завіту до епохи Середньовіччя* [PDF], Київ 2019.
- 5) Валле Віра. *Корупція. Занепад соціального капіталу*. Київ 2018.
- 6) Валле Віра. *Корупція: Роздуми після Майдану*. Київ 2015.
- 7) Дем'янчук Олександр. *Післямова* // Бенедикт XVI. *Місце Бога у світі. Влада, політика, право*. Львів 2014.
- 8) Журавель Ярослав – Богайчук Володимир. *Система збирання данини та причини її реформування в Київській Русі* // *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)* 15 (2019) [PDF], 50-62.
- 9) Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». *Виховання мирян до суспільно-політичного життя*. Львів 2014.
- 10) Коткін Стівен – Шайо Андраш (ред.). *Політична корупція перехідної доби. Скептичний погляд*. Київ 2004.
- 11) Маринович Мирослав. *Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми»*. Львів 2019.
- 12) Мілер Вільям – Кошечкіна Тетяна. *Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі*. Київ 2004.
- 13) Пилипенко Віктор. *Корупція на українських землях як питання курсу історії держави та права* // *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка* 2 (2020) [PDF], 278-287.

- 14) Центр громадської експертизи. *Запобігання та боротьба з корупцією: політичні декларації замість реальних заходів і дій*. Київ 2009.
- 15) Центр протидії корупції УГКЦ. *Подолання моральної недуги корупції*. Львів 2018.
- 16) Шептицький А. *Документи і матеріали 1899-1944*. Т. I: *Пастирські послання 1899-1914 рр.* Львів 2007.
- 17) Шептицький А. *Документи і матеріали 1899-1944*. Т. II: *Пастирські послання 1918-1939 рр.* Львів 2009.
- 18) Шептицький А. *Документи і матеріали 1899-1944*. Т. III: *Пастирські послання 1939-1944 рр.* Львів 2010.
- 19) Ярошенко Михайло. *Протидія корупційним правопорушенням серед губернської чиновницької адміністрації в Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – на початку XX століття // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* 32 (2017) [PDF], 29-34.

ДОКУМЕНТИ ЦЕРКВИ

- 1) Бенедикт XVI. Енцикліка *Deus Caritas Est* / Комісія «Справедливість і мир» УГКЦ. Львів 2006.
- 2) Іван Павло II. Енцикліка *Centesimus annus*. Львів 1993 // irs.ucu.edu.ua (07.05.2020).
- 3) Іван Павло II. Енцикліка *Veritatis Splendor*. Рим 1993 // catholicnews.org.ua (11.05.2020).
- 4) Іван XXIII. Енцикліка *Pacem in terris*. Львів 2008 // irs.ucu.edu.ua (11.05.2020).
- 5) II Ватиканський Собор. Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 334-413.
- 6) *Кодекс Канонів Східних Церков*. Рим 1993.

- 7) Лев XIII. Енцикліка *Rerum Novarum*. Рим 1891 // dc.lviv.ua (18.04.2020).
- 8) Папська рада «Справедливість і мир». *Компендіум соціальної доктрини Церкви*. Київ 2008.
- 9) Пій XI. Енцикліка *Quadragesimo anno*. Рим 1931 // irs.ucu.edu.ua (28.04.2020).
- 10) Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ. *Звернення єпископів УГКЦ «Про явище хабарництва в нашій країні та як його поборювати»*. 5 березня 2008 // *Офіційні документи Української Греко-Католицької Церкви* docs.ugcc.ua (12.11.2020).
- 11) Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ. *Постанови Сімдесят другої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ*. 21 червня 2016 // *Офіційний сайт Української Греко-Католицької Церкви* ugcc.ua (06.11.2020).
- 12) Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ. *Послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ про подолання моральної недуги корупції*. 6 квітня 2016 // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* news.ugcc.ua (05.11.2020).
- 13) Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*. Жовква 2002.
- 14) Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012.
- 15) Франциск. Енцикліка *Laudato Si* / Бюро УГКЦ з питань екології. Київ – Івано-Франківськ – Дрогобич 2019.
- 16) Benedict XVI. Encyclical *Caritas in Veritate*. Rome 2009 // vatican.va (13.05.2020).
- 17) Francis. Apostolic exhortation *Evangelii Gaudium*. Rome 2013 // vatican.va (13.05.2020).
- 18) John Paul II. Encyclical *Laborem exercens*. Castel Gandolfo 1981 // vatican.va (21.04.2020).

- 19) John Paul II. Encyclical *Sollicitudo rei socialis*. Rome 1987 // vatican.va (25.04.2020).
- 20) John XXIII. Encyclical *Mater et Magistra*. Rome 1961 // w2.vatican.va (09.05.2020).
- 21) Leo XIII. Encyclical *Diuturnum*. Rome 1881 // vatican.va (15.04.2020).
- 22) Leo XIII. Encyclical *Graves de Communi Re*. Rome 1901 // vatican.va (21.05.2020).
- 23) Leo XIII. Encyclical *Imortale Dei*. Rome 1885 // vatican.va (15.04.2020).
- 24) Leo XIII. Encyclical *Libertas praestantissimum*. Rome 1888 // vatican.va (15.04.2020).
- 25) Leo XIII. Encyclical *Sapientiae Christianae*. Rome 1890 // vatican.va (16.04.2020).
- 26) Paul VI. Encyclical *Populorum progression*. Rome 1967 // vatican.va (19.04.2020).
- 27) Pius XI. Encyclical *Divini illius Magistri*. Rome 1929 // w2.vatican.va (15.05.2020).

ІНТЕРНЕТ ДЖЕРЕЛА

- 1) Балюга Петро. *Церква і сучасний світ – Gaudium et spes*. 1 травня 2017 // Релігійно-інформаційна служба України risu.ua (02.12.2020).
- 2) *Барометр світової корупції – 2016* // Transparency International Ukraine ti-ukraine.org (28.11.2020).
- 3) Верховна Рада України. *Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін* // Офіційний вебпортал парламенту України gska2.rada.gov.ua (15.11.2020).

- 4) Вітвицький Богдан. *Корупція в Україні: Що потрібно розуміти і що потрібно робити?* 5 червня 2015 // Аналітична платформа VoxUkraine voxukraine.org (16.11.2020).
- 5) Глущенко Катерина. *Як подолати корупцію: досвід УГКЦ.* 3 грудня 2018 // Український Католицький Університет ucu.edu.ua (04.11.2020).
- 6) Департамент інформації УГКЦ. *«Щоб подолати корупцію, потрібно повернутися до Бога...» - Глава УГКЦ.* 7 грудня 2014 // Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви news.ugcc.ua (05.11.2020).
- 7) Дрогобицька Оксана. *Вибори: гроші, горілка та бойкот. Як проходили вибори у Галичині 100 років тому* // Репортер report.if.ua (17.11.2020).
- 8) *Економічні провали незалежної України: ваучерна приватизація.* 31 серпня 2016 // Інформаційне агентство «Конкурент» konkurent.ua (25.11.2020).
- 9) ЖИВЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ. *УГКЦ провела хакатон «Протидія корупції».* 19 листопада 2016 // www.youtube.com (29.10.2020).
- 10) *Індекс сприйняття корупції – 2019* // Transparency International Ukraine ti-ukraine.org (29.11.2020).
- 11) Каленюк Дарія. *Простий рецепт подолання корупції в Україні.* 13 березня 2015 // Аналітична платформа VoxUkraine voxukraine.org (25.11.2020).
- 12) Кузнецова Інна. *«Дух вільної України назавжди поставить крапку в комуністичній ідеології» - глава УГКЦ.* 14 квітня 2015 // Радіо Свобода www.radiosvoboda.org (08.11.2020).
- 13) Лещенко Сергій. *Американська сага Павла Лазаренка.* 13 вересня 2012 // Українська правда www.pravda.com.ua (25.11.2020).
- 14) Лук'янюк Володимир. *Володимир – великий князь київський.* 5 травня 2012 // *Цей день в історії* www.jnsm.com.ua (13.11.2020).
- 15) Молнар Максим. *Святослав Шевчук «Кожен хто бере хабарі, має на руках кров Небесної Сотні».* 15 червня 2014 // www.youtube.com (02.11.2020).
- 16) *Помаранчева революція* // Національний меморіальний комплекс героїв Небесної сотні – музей Революції Гідності www.maidanmuseum.org (27.11.2020).

- 17) Радіо Ватикану. *Папа: Корупція – найгірше суспільне лихо*. 16 червня 2017 // *Католицький Медіа-Центр kmc.media* (09.11.2020).
- 18) Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в Київській Русі*. 23 жовтня 2016 // www.youtube.com (09.11.2020).
- 19) Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в незалежній Україні*. 4 грудня 2016 // www.youtube.com (23.11.2020).
- 20) Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в Російській імперії*. 6 листопада 2016 // www.youtube.com (13.11.2020)
- 21) Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в СРСР. Частина 1*. 20 листопада 2016 // www.youtube.com (16.11.2020)
- 22) Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція в СРСР. Частина 2*. 27 листопада 2016 // www.youtube.com (18.11.2020).
- 23) Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Корупція по-козацьки*. 30 жовтня 2016 // www.youtube.com (11.11.2020).
- 24) Телеканал ZIK. *Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Найгучніші корупційні скандали в Австро-Угорщині*. 13 листопада 2016 // www.youtube.com (14.11.2020).
- 25) Телеканал ZIK. *Погляд на життя. Любомир Гузар, кардинал-емерит УГКЦ*. 2 квітня 2016 // www.youtube.com (03.11.2020).
- 26) Храбатин Наталія. *Вибори колись: кого вибирали галичани в минулому*. 9 жовтня 2015 // *Агенція новин Firtka firtka.if.ua* (15.11.2020).
- 27) Шевчук Святослав. *Послання Блаженнішого Святослава до священнослужителів на Страсний четвер*. 14 квітня 2016 // *Офіційний сайт Української Греко-Католицької Церкви ugcc.ua* (03.11.2020).
- 28) CREDO. *«Дорога до ближнього»: Про хабарі, які використовуються для благодійності*. 12 грудня 2019 // www.youtube.com (05.11.2020).
- 29) CREDO. *Суспільство і влада. Три риси доброго політика*. 30 червня 2020 // www.youtube.com (25.10.2020).
- 30) CREDO. *Суспільство і влада. Чи можуть політики бути чесними?* 1 липня 2020 // www.youtube.com (20.10.2020).

- 31) OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про бідність та багатство. Відкрита Церква.* 22 березня 2018 // www.youtube.com (18.10.2020).
- 32) OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про корупцію. Відкрита Церква.* 27 липня 2016 // www.youtube.com (22.10.2020).
- 33) OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про підсумки року. Відкрита Церква.* 19 грудня 2018 // www.youtube.com (22.10.2020).
- 34) OPEN CHURCH. *Блаженніший Святослав про соціальну справедливість. Відкрита Церква.* 17 лютого 2018 // www.youtube.com (26.10.2020).
- 35) OPEN CHURCH. *Владика Венедикт: зі Львова у Чикаго. Відкрита Церква.* 11 грудня 2017 // www.youtube.com (27.10.2020).
- 36) Patryjarcha1. *Любомир Гузар Дорога до себе – про хабарництво.* 13 лютого 2011 // www.youtube.com (02.11.2020).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Пасторальна програма протидії гріхові корупції

I. Духовний провід

Будучи свідомою ролі і сили молитви, Церква звертає увагу на молитовне служіння та духовний провід. Зокрема, неустанна молитва за оздоровлення людського сумління від гріха корупції та хабарництва відіграє особливу виховну роль у плеканні високих моральних засад віруючих, формуванні чутливості християнського сумління до морального зла, їх світогляду несприйняття корупції та усунення толерантного ставлення до цього явища.

Для плекання молитовного служіння слід запровадити наступні практики:

1. Сповідь – тайна зцілення від гріха корупції. Для християнина покаяння підчас сповіді є дієвою практикою, яка змушує замислюватися в подальшому над своїми вчинками та є джерелом нашої сили у подоланні корупції через особистий приклад. Через сповідь християнин випрацьовує свідомість того, що його гріх це не є тільки його особиста приватна справа. Гріх ображає Бога, зриває з Ним єдність, а також зриває сопричастя в церковній та людській спільноті. Тому через Тайну покаяння, усвідомлення і відпущення гріха, християнин намагається віднайти поєднання з Богом і примирення зі спільнотою, направляючи зло, яке вчинив.

2. Проведення парафіяльних днів віднови духа на тему суспільного і церковного зла корупції з можливістю приступити до сповіді.

3. Молитва за оздоровлення від гріха корупції. Укладення молитви до Пресвятої Богородиці «Милосердя Двері» за зцілення від хвороби корупції в Україні, бо гріх потребує прощення, а корупція є хворобою.

4. Започаткування на парафіях Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ Присяги суспільної чесності та відповідальності. Метою присяги – подолання корупції та хабарництва через особистий приклад та антикорупційне «оздоровлення» українського суспільства.

5. Проповіді та катехиза. Рекомендувати душпастирям використовувати кожен нагоду для проповіді та катехизи задля висвітлення пастві науки Церкви щодо суспільних цінностей та суспільних гріхів, а також осуду практики корупції та хабарництва. Йдеться про пробудження вразливості людських сумлінь на гріх корупції в її різних постатях, а також здатності протидіяти їй як на особистому, так і на суспільному рівні.

6. Користати з богослужінь, які відбуваються протягом літургичного року і користуються загальною популярністю у людей (Хресні дороги, молебні та інші) для акцентування сумління людей над злом, яке несе корупція та хабарництво.

7. Заохотити організаторів піших прощ ставити акцент на перепрошення і винагородження Бога у контексті гріха корупції, який закорінений у ментальності та культурі українського народу.

II. Інформаційно-просвітницька діяльність

Метою інформаційно-просвітницькою діяльності — поширення серед віруючих та у суспільстві інформації про гріх корупції, та виховання високих моральних засад, а відтак відновлення ієрархії цінностей, зміни світогляду та преображення різних ділянок життєдіяльності людини.

У рамках інформаційно-просвітницької діяльності передбачається проведення наступних заходів:

1. Заходи для духовенства та інститутів богопосвяченого життя.
 - У всіх єпархіях та екзархатах подбати про проведення інформаційно-просвітницьких заходів для духовенства та інститутів богопосвяченого життя на теми протидії корупції. Метою цих заходів — висвітлити

морально-етичні та інші питання, важливі для належного підходу до проблематики гріха корупції у душпастирській праці.

- Створення Кодексу професійної етики та професійної поведінки для працівників Курій Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ.

2. Заходи на парафіяльному рівні.

- Доручити усім парохам Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ подбати щонайменше раз на рік про проведення просвітницьких заходів на тематику «Християнські цінності у протидії корупції» на парафіях. Метою цих заходів — ознайомити віруючих з морально-етичною оцінкою гріха корупції, та представити позицію Церкви щодо протидії корупції та особистої відповідальності за вчинене моральне зло.

- Видання Соціальної Моральної Катехизи: питання та відповіді. Метою Дороговказу є надання вірним основних знань щодо причин, видів, проявів, наслідків корупції як негативного суспільного явища, формування вмінь й навичок протидії корупції, формування антикорупційних моделей поведінки, виховання нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно-небезпечного явища.

3. Заходи в освітніх та суспільних закладах.

- Слід вести спрямовану інформаційно-просвітницьку діяльність у середніх та вищих навчальних закладах, висвітлюючи питання спрямовані на профілактику та протидію корупції і хабарництва. При католицьких освітніх установах організовувати просвітницькі заходи, які мають висвітлювати морально-етичні аспекти, що стосуються проблематики негативного ставлення до корупції й будь-яких її проявів, подолання схильності до корупційної поведінки, формування обізнаності в способах протидії корупції.

4. Заходи з трудовими колективами та професійними спілками.

- Особливу увагу необхідно приділяти праці із трудовими колективами та професійними спілками, яка може мати різні форми, проте напрямлених на формування ідеї доброчесності та етичної поведінки серед окремих груп. Важливим напрямком праці у цій ділянці посідає організація лекцій, тематичних зустрічей, семінарів, конференцій та програм з професійної етики та протидії корупції задля створення «острівців доброчесності», як на рівні особистісному, та і на рівні структур чи інституцій.
5. Співпраця з мас-медіа.
- Слід плекати ініціативи щодо співпраці з різними релігійними та суспільними мас-медіа щодо висвітлення проблематики гріха корупції в Україні, а відтак піднімати у суспільстві питання особистої відповідальності кожного громадянина за запобігання, протидію корупції та усунення її наслідків. Сьогодні, особливо важливим є недопущення, щоб корупція із соціальної аномалії поступово перетворилась на щоденне правило і виступала як звичний спосіб вирішення життєвих проблем, нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. Соціальна реклама, ролики, білборди...
6. Співпраця з громадськими організаціями, які працюють у сфері протидії корупції, з метою залучення їх до різного роду душпастирських ініціатив.

ПЛАН ЗАХОДІВ

- викоринити корупцію на всіх рівнях суспільства.
- розвинути культуру “нульової терпимості” до корупції та хабарництва.
- виховати всіх осіб задля праці в напрямку високої моральної мети.

№ п/п	Зміст заходу	Термін виконання	Виконавці	Відповідальний
<i>Для церковних осіб</i>				
1.	Проведення тематичних семінарів на тему: “Християнські цінності у протидії корупції”. Питання семінару: Що таке корупція? Феномен корупції. Протидія корупції. Християнські цінності у протидії корупції. Етичні дилеми.			
2.	Проведення тематичних семінарів на тему: “Управління дарами”. Питання семінару: Управління проектами. Незаконне привласнення коштів проекту. Фінансова вигода. Непотизм, заступництво, преференційне ставлення. Хабарництво для прискороного трактування. Управління людьми.			

3.	Видання збірника проповідей на рік з наголосом на суспільні цінності та суспільні гріхи.			
4.	Створення Кодексу професійної етики та професійної культури для працівників Курій та Карітасу.			
<i>Для мирян</i>				
1.	Видання просвітницької брошури з прикладами повсякденного життя. Теми: Визначення корупції Відповідальність всіх за подолання корупції та хабарництва.			
2.	Проведення тематичних зустрічей з трудовими колективами. Тема зустрічей: “Професійна етика та протидія корупції”.			
3.	Проведення відкритих уроків «9 грудня – Всесвітній день боротьби з корупцією» для школярів та студентів навчальних закладів усіх рівнів акредитації, спрямованих на роз’яснення причин та протидії корупції.			
4.	Проведення Літньої Анти-корупційної Академії для молоді.			
5.	Створення платформи кращих практик у протидії корупції та хабарництву.			
6.	Створення серії відео інтерактивних освітніх модулів спрямованих на профілактику корупції в Україні.			

	Забезпечення інформування громадськості у засобах масової інформації про комплексні заходи протидії корупції, які організовуються та виконуються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.			
7.	Створення просвітницьких мультфільмів.			
8.	Започаткування освітньої програми «Запобігання та протидія корупції».			
9.	Проведення Всеукраїнського конкурсу «Цінності у протидії корупції» для студентів професійно-технічних та вищих навчальних закладів.			
10.	Організація спільно з провідними громадськими організаціями області науково-методичних і науково-практичних конференцій, засідань за „круглим столом” і інших заходів антикорупційної тематики за участю представників влади.			